

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

Julie Stodolová

Zapomenutá země? Vztah Francie k ČSSR v 80. letech 20. století.

The Forgotten Country? French Relation to Czechoslovakia in the
1980s.

Doc. Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.
Vedoucí práce

2020

Poděkování:

Děkuji doc. Matějovi Spurnému za pomoc při psaní této práce, především za trpělivost při vybírání tématu a za pohotovost při jeho zpracovávání. Také děkuji panu Fabrici Martinovi za první impulzy a průběžnou pomoc během psaní.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 7. 2020

Julie Stodolová

Abstrakt:

Předkládaná bakalářská práce se věnuje období osmdesátých let dvacátého století. V rámci tohoto období si autorka klade za cíl sestavit obraz ČSSR, který svým čtenářům předkládala hlavní francouzská periodika, především deník Le Monde. Zaměří se na to, jak Le Monde získával informace o událostech v ČSSR. Dále se bude věnovat tématům, která se ve spojení s ČSSR objevila v Le Monde během osmdesátých let. Cílem je ukázat nejdůležitější faktory, které ovlivnily náhled na ČSSR a zasadit je také do širšího kontextu.

Abstract:

This dissertation treats the period of the eighties of the twentieth century. Within this period the author aims to show an image of socialist Czechoslovakia that was presented by the main French newspaper outlets, especially the journal Le Monde. The author will focus on the way of how was Le Monde acquiring information about current affairs in Czechoslovakia. She will then treat the main topics related to Czechoslovakia appearing in Le Monde during the eighties. The aim is to show the most important factors that influenced the image of Czechoslovakia and to put them in a broader context.

PRVNÍ ČÁST

1. Úvod	5
1.1 Cíle a struktura práce	5
1.2 Prameny, literatura	8
2. Francie a Československo po 2. světové válce	10
2.2 Francie a SSSR	12
3. Jak získat informace z ČSSR?	15
4. Události, které ovlivní náhled na ČSSR	21
4.1 Rok 1968	21
4.2 Rok 1977	25

DRUHÁ ČÁST

5. Země lidských práv a ČSSR	27
5.1 Církev a náboženství	30
6. Jak složit obraz ČSSR?	32
6.1 Disent a emigrace, tvůrci obrazu ČSSR	32
6.2 Země významných osobností	38
6.3 Region bez definice?	42
7. Jak prosadit svůj vliv v ČSSR?	47
7.1 Francouzština – důležitý nástroj získávání vlivu	47
7.2 Nová strategie	49
7.3 Sblížení	51
8. Závěr	56
9. Bibliografie	59
9.1 Prameny	59
9.1.1 Archivní prameny	59
9.1.2 Periodika	59
9.1.3 Elektronické zdroje	59
9.1.4 Dobové publikace	59
9.2 Literatura	59
9.2.1 Vydané publikace	59
9.2.2 Články, časopisecké studie a závěrečné práce	61

1. Úvod

1.1 Cíle a struktura práce

V meziválečném období se Československo nacházelo v zájmové sféře Francie a stalo se jejím spojencem. Na počátku devadesátých let dvacátého století se Francie opět obrací na Československo jako na svého historického spojence ve střední Evropě a apeluje právě na meziválečné dobré vztahy.

Desetiletí, která se nacházejí mezi těmito dvěma momenty, se ale nenesou v duchu spojení a diplomatické vztahy mezi ČSSR a Francií nejsou nejlepší.

Na přelomu dvou přístupů Francie k naší zemi, tedy zájmu a nezájmu, leží osmdesátá léta. Ta vrcholí obnovením zájmu o ČSSR a snahou Francie znovu obnovit staré spojení. Z tohoto hlediska je období osmdesátých let zajímavé a vymezuje také časové období pro tuto práci.

Cílem práce bude sestavit obraz ČSSR, se kterým se mohla ve Francii setkat ta část společnosti, která sledovala politiku a četla hlavní francouzská periodika, především Le Monde. Zaměřím se také na to, jestli byla ČSSR opravdu tak zapomenutou zemí, případně na to, které oblasti zůstaly ze strany Francouzů zapomenuté.

Obraz ČSSR je složen z mnoha částí. Jednou z částí je způsob, jakým jsou získávány informace z této země a kdo je získává. Za druhé jsou to osobnosti, které jsou se socialistickým Československem spojené a které mají svým dílem vliv na jeho nahlížení. Pak jsou tu určitá témata a kritéria, která jsou pro Francii důležitá a s jejichž pomocí hodnotí kladně či negativně postup představitelů ČSSR. Představa o Československu je také ovlivněna významnými událostmi, které se v zemi odehrály a vzbudily ve Francii ohlas. Navíc existuje stereotypní představa o Československu a celé střední Evropě. Ta se vytvářela během dějin a stále hraje svou roli. A nakonec jsou to politikové, kteří přichází se svými představami nebo se snaží staré představy měnit, aby dosáhli svých cílů.

Postupně se budu věnovat tématům, která jsou v Le Monde spojována s ČSSR a budu se snažit je zasadit do širšího kontextu a odpovědět na následující otázky: Které z těchto faktorů měly největší vliv na vytváření obrazu o ČSSR? Kdy se který z nich dostal do veřejného prostoru a jakým způsobem ovlivnil náhled na ČSSR?

Rámec práce je tematický, ohraničený tedy obdobím osmdesátých let. Jak jsem zmiňovala, je to období, kdy se zvolna mění přístup Francie k ČSSR. Osmdesátá léta byla zvolena také proto, že je to období, které je celé pokryto dvěma mandáty jednoho prezidenta - Françoise Mitterranda.

Vzhledem k tomu, že v České republice neexistuje žádná publikace věnující se vztahům Francie a ČSSR, nastíním základní fakta v první kapitole této práce. Zároveň půjde o to upozornit na některé události, které svým způsobem definují a vysvětlují mnohé, co se dělo později, v osmdesátých letech. V této kapitole se ze stejného důvodu budu také krátce věnovat vztahu Sovětského svazu a Mitterrandovy Francie.

V první části se budu také zabývat tím, jak získával francouzský tisk informace ze socialistického Československa. Nastíním proces, jakým byly informace získávány, ale také to, zaprvé, jaká důležitost jim byla přikládána, zadruhé, jak velká snaha byla na jejich získávání vynaložena, zatřetí, jestli existovala poptávka po těchto informacích, a začtvrté, jakou podporu pro tento účel mohla média získat od oficiálních míst. Budu se také věnovat skupinám nebo výrazným osobnostem, které měly zásluhu na dodávání informací. Touto cestou tedy zjistím, kdo měl vliv na vytváření obrazu o ČSSR.

Dále se budu věnovat dvěma událostem, které předcházely zkoumané období a měly zásadní vliv na další vývoj vnímání ČSSR v osmdesátých letech a na to, jak s ním Francie jednala. Zaprvé se jedná o rok 1968, tedy událost Pražského jara a srpnové invaze vojsk Varšavské smlouvy. Za druhé se budu zabývat založením Charty 77 a jeho důsledky v rámci pohledu na ČSSR.

V druhé části práce se již budu věnovat jednotlivým tématům, která se v Le Monde objevovala v souvislosti s ČSSR. Prvním tématem další části práce jsou lidská práva, tedy především úroveň jejich dodržování. To je téma, které rezonuje nejen v tisku, ale vrací se i v politickém dialogu. Jeho důležitost pro francouzskou veřejnost také předznamenává vývoj vztahů mezi oběma zkoumanými zeměmi na politické úrovni.

V rámci druhé části se budu dále zabývat disentem a emigrací, jež byly spojeny s vnímáním ČSSR. Zvláště se pak budu zabývat některými osobnostmi, které se staly pro ČSSR symbolickými, nebo se nějak podílely na utváření chápání ČSSR. Podívám se také na to, jak se pohled na ČSSR utvářel jednak skrze chápání Evropy jako rozdělené na Východ a Západ, jednak skrze některé stereotypy spojené přímo s Čechami. Předpokládám, že v přístupu Francie k ČSSR bude možné najít styčné body s konceptem orientalismu Edwarda Saida.

V poslední kapitole se zaměřím na vyústění znovuoobnoveného zájmu o ČSSR a snahy o zlepšení diplomatických vztahů ze strany Francie. Zaměřím se také na problematiku „Nouvelle Ostpolitik“ - Nové východní politiky, programu francouzské zahraniční politiky, za jehož vznikem stojí francouzský prezident Mitterrand. V této kapitole se také pokusím zjistit, jestli u nás Francie získala vliv. Zvláštní kapitolu budu věnovat roli prosazování kultury a jazyka v ČSSR, čemuž političtí představitelé přikládali velkou váhu.

1.2 Prameny, literatura

Téma vztahů poválečného Československa a Francie zatím nikdo v rámci české historiografie nezpracoval. Jeho dílčími aspekty se ale zabývá několik bakalářských diplomových prací. Jedná se o práce, které se věnují prezentaci událostí roku 1968 ve francouzském tisku nebo francouzské kulturní diplomacii.

Vzhledem k tomu, že toto téma není u nás nijak hlouběji pojednáno, pro další materiály v češtině jsem se obracela především na archiv ministerstva zahraničních věcí.

Co se týče francouzsky psané literatury, situace je o něco lepší, i když ani tady není možné najít žádnou publikaci zabývající se podrobněji vztahy ČSSR a Francie v druhé polovině dvacátého století. Přesto existují práce, o které je možné se opřít. Zásahu na tom má několik málo historiků, kteří se zabývají střední Evropou. Jedná se především o Antoina Marès¹, Frédérica Dessberga², Samy Cohena³, Jacqua Rupnika⁴ a Marie-Élizabeth Ducreux⁵. Mezi nimi je to především Antoine Marès, z jehož děl jsem čerpala nejvíce. Dále jsem se především opírala o práci Thomase Schreiber, *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*⁶, které podává asi nejkomplexnější pohled na vztah Francie ke střední Evropě.

Díky uvedeným francouzským dílům nebylo nutné nahlížet do francouzských archivů.

Některé z uvedených prací jsem použila také jako primární zdroj, především pro kapitulu o náhledu Francie na střední Evropu. Zkoumala jsem především názvy, kterými autoři popisují střední Evropu a z jakého úhlu se na ni dívají.

Zásadním zdrojem pro tuto práci byl deník Le Monde. Ten byl zvolen z několika důvodů. Především proto, že se jedná o jeden z velkých francouzských deníků, čemuž odpovídá jeho dosah. Zároveň je ve Francii považován za jeden z nejdůvěryhodnějších zdrojů informací. Také výše zmínění francouzští historikové z něj často čerpají.

¹ MARÈS, A. *Histoire des Tchèques et des Slovaques*. Paris: Perrin, 2005. nebo také: MARÈS, A., ed. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*. Paris: L'Harmattan, 1996. nebo také: MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. nebo také: MARÈS, A. *Entretien d'Antoine Marès avec Thomas Schreiber*. Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin, 2007/26. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2007-2-page-169.htm#>

² DESSBERG, F., & Marès, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Entre méditations et constructions des savoirs. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2017.

³ COHEN, S., eds. *Mitterrand et la sortie de la guerre froide*. Paris: Presse universitaire de France, 1998.

⁴ RUPNIK, J. *L'Autre Europe: Crise et fin du communisme*. Paris: Odile Jacob, 1990.

⁵ DUCREUX, M. E. & MARÈS, A., eds. *Enjeux de l'histoire en Europe centrale*. Paris: L'Harmattan, 2002.

⁶ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: Harmattan, 2000.

Čtenářstvo Le Monde se rekrutuje převážně ze vzdělanějších vrstev, studentů, střední a vyšší platové třídy. Na základě jeho zkoumání se tedy můžeme dozvědět, jaký obraz poválečného Československa byl předkládán této vrstvě společnosti.

Dalším důvodem je také četnost zmínek o ČSSR. Le Monde pokrývá československé události v poměru s ostatními velkými francouzskými deníky poměrně detailně. Během období osmdesátých let bylo uveřejněno o ČSSR přes tři a půl tisíce článků.

Práce se snaží ukázat obraz ČSSR ve Francii nejenom u čtenářů Le Monde. To je možné díky tomu, že francouzské monografie, které již byly zmíněny, se z části věnují reakcím tisku a veřejnosti na některé události. Díky tomu tedy můžeme odhalit základní tendence, které měly obecně vliv na vytváření představy o ČSSR.

2. Francie a Československo po 2. světové válce

Od počátku svého vzniku mělo Československo na Francii úzké vazby. V roce 1923 spolu uzavřely obchodní dohodu a o rok později spojeneckou smlouvu. V Locarnu pak byla podepsána ještě smlouva garanční. Kromě dalších smluv, potvrzující spojení obou zemí, to byla právě Francie, se kterou Československo uzavřelo svou první bilaterální dohodu týkající se kultury.⁷ Francie podporovala Československo v rámci Malé dohody i Společnosti národů. Na konci třicátých let pak neuznala vznik Protektorátu Čechy a Morava.

Dobré vztahy pak byly poškozeny podpisem Mnichovské dohody, po válce je ale opět navázána spolupráce na poměrně dobré úrovni. Na konci druhé světové války jsou vyslanectví obou zemí povýšena na velvyslanectví a v této době je také uzavřena nová kulturní smlouva.⁸

Zároveň se ale objeví náznaky nesouladu. Jedním z nich je třeba první vlna znárodňování v Československu, kterou Francie vnímá jako poškození svých zájmů v zemi.⁹ Postupující roztržka mezi Východem a Západem pak způsobí, že francouzská strana odmítne obnovit smlouvu o přátelství a spojení z roku 1924. V roce 1947 je vyhlášena vízová povinnost pro cesty do Francie. Když o rok později ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis uspořádá na velvyslanectví v Paříži oslavu vzniku Československa, nedostaví se už ani jeden člen francouzské vlády.¹⁰

Brzy se začne nesoulad projevovat i v kulturní oblasti. V roce 1950 jsou obě francouzská kulturní střediska v ČSR, Francouzský institut v Praze a Maison de France v Brně, obviněna z nepřátelské činnosti.

Od roku 1948 je tedy, jak je vidět, spolupráce obou zemí omezena víceméně na minimum. Jen v druhé polovině šedesátých let můžeme na nějakou dobu pozorovat obnovení kontaktů, a to na úrovni vědy a techniky. Ke znovunavázání spolupráce dochází i v kultuře. Roky 1967 a 1968 se nesou ve znamení sbližování. A to jak v rovině kulturní nebo vědecké, tak i v oblasti filmu nebo školství.¹¹

⁷ ZBOŘIL, F. *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges, 2010. s. 65-66.

⁸ PETRUF, P. *Československá zahraniční politika 1945 – 1992, vybrané události a fakty v dátumoch*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007. s. 136.

⁹ Tamtéž. s. 95.

¹⁰ Tamtéž s. 99.

¹¹ Tamtéž s. 156-158.

Po roce 1968 dochází opět k výraznému útlumu, který přetrvá až do poloviny sedmdesátých let. V tomto období je pouze obnoven kontakt v hospodářské oblasti. Po dalších deset let, až do poloviny let osmdesátých je ale celková spolupráce minimální.

Od poloviny osmdesátých let dochází opět ke sbližování. V rámci něj je nejprve uzavřena smlouva o hospodářské spolupráci, až po Sametové revoluci se ale objeví větší důraz na podporu francouzských investic v Československu.¹²

K obnovení spolupráce tedy dochází až na počátku devadesátých let. Znovunavázání historického přátelství stvrdí v roce 1991 prezident François Mitterrand a Václav Havel.¹³

¹² Tamtéž. s. 206.

¹³ Tamtéž. s. 211.

2.1 Francie a SSSR

Pro vztahy Francie k poválečnému Československu je důležitý také její poměr k Sovětskému svazu. Maurice Vaïsse ve své práci o vlivu Francie ve světě rozlišuje dvě období, která se co do přístupu Francie k SSSR poměrně liší, z čehož je patrné, že přístup k SSSR nebyl po celou dobu jednotný. Pohyboval se průběžně mezi vstřícností i nepřátelstvím:

Období od poloviny padesátých let do začátku let sedmdesátých, se podle něj vyznačuje vstřícností vůči Sovětskému svazu. SSSR je v této době vnímán Francií jako protiváha západního Německa v Evropě a USA ve světě. Jako takový je považován za vhodného partnera pro budování vlastního vlivu Francie. Po velkou část tohoto období zastává úřad prezidenta generál de Gaulle. Ten na SSSR pohlíží víceméně jako na partnera, kterého je třeba se obávat, ale se kterým je na druhou stranu vhodné spolupracovat.

Opačný přístup se prosadí na kratší dobu, od konce sedmdesátých do začátku osmdesátých let. V tomto období je podle Vaïsse Sovětský svaz Francií považován za nebezpečný a přístup k němu je o dost opatrnější.¹⁴

Vztahy Francie a SSSR v osmdesátých letech ovlivňuje i postoj Francie směrem k ČSSR. Hrají roli i v pochopení přístupu francouzské hlavy státu během posledních let před pádem komunistického režimu.

První zásadní změnou, která proběhne na počátku osmdesátých let, je zvolení François Mitterranda do čela státu. Nahradí tak v úřadu pravicového Valéry Giscarda. Fakt, že prezidentské mandáty v této době ještě trvají sedm let, a to, že prezident má poměrně velké pravomoci, způsobuje, že zvolení nového prezidenta je důležitým mezníkem. Znovuzvolení v roce 1987 navíc učiní z François Mitterranda nejdéle úřadujícího prezidenta Francouzské republiky v dějinách. Díky tomu tedy můžeme o osmdesátých letech hovořit jako o opravdové mitterrandovské éře („*ère mitterrandienne*“)¹⁵.

Přístup k Sovětskému svazu se s Mitterrandovým nástupem mění.

Pravdou je, že sovětská oficiální místa nepřivítají Mitterrandovo zvolení právě s nadšením. To zajímavě komentuje Thomas Schreiber, maďarský emigrant ve Francii. Novinář a odborník na východní Evropu tvrdí, že sovětské vlády vycházely většinou lépe s pravicovými prezidenty, kteří nespojovali antikomunismus s antisovětismem – to znamená, že přesto, že i když se

¹⁴ VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence?: La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 230 - 235.

¹⁵ BERSTEIN, Serge. MILZA, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle - Tome 5, De 1974 à nos jours*. Bruxelles: Perrin, 2006. s. 391.

obecně vymezovali proti levici a tudíž i proti komunismu, nevztahovali tento postoj na SSSR. Spolupráce s nimi tak byla snazší.¹⁶ Mitterrand, člen socialistické strany tudíž u Sovětů budí obavy, že se bude proti nim z ideologických důvodů stavět. To platí jen z části. Mitterrandův přístup k SSSR je opravdu z počátku rezervovaný. Sám sice přizve francouzskou komunistickou stranu do vlády, ale právě v tom vidí někteří historici jeden z důvodů jeho rezervovaného přístupu k SSSR. Ten je totiž podle nich snahou odkázat do patřičných mezí právě komunisty ve francouzské vládě a uklidnit veřejné mínění.¹⁷ V roce 1981, ve chvíli, kdy François Mitterrand nastupuje do úřadu, je oblíbenost Sovětského svazu ve Francii nejnižší za celá osmdesátá léta. V takovém prostředí je těžko představitelná vstřícná politika směrem k sovětům.¹⁸

Mitterrand tak přichází s taktikou, které se přezdívá „cure de désintoxication“. To znamená, že v letech 1981 až 1983 probíhá doslova „detoxikační kúra“ vzájemných vztahů. Diplomatické kontakty jsou omezeny na minimum a prezident se nijak nesnaží zvýšit svoji popularitu v Sovětském svazu. Podporuje disidenty, protestuje proti přítomnosti sovětských vojsk v Afghánistánu, v roce 1983 je dokonce z Francie vyhoštěno 47 členů sovětské ambasády pro podezření ze špionáže.¹⁹

Právě s rokem 1983 přichází pozvolné uvolňování. Absence dialogu přece jen z hlediska Francie ohrožuje rovnováhu mezi evropským východem a západem. Vrcholem uvolňování je rok 1984 a Mitterrandova návštěva v SSSR.²⁰ Ta ale neústí v úplné sblížení obou zemí. Francouzský prezident totiž nechce ustupovat ze svých nároků na dodržování lidských práv. V rozhovoru s generálním tajemníkem Černěnkem zmíní dokonce Andreje Sacharova, významného sovětského vědce, který byl na počátku osmdesátých let nuceně vystěhován.²¹ Návštěva se tedy nenese v naprosto bezproblémovém duchu, diplomatický vztah je každopádně opět navázán.

Můžeme říci, že od roku 1985 dochází k postupnému zintenzivňování a zlepšování vzájemných vztahů. Maurice Vaïsse sice hovoří o ochlazování vztahů v letech 1985 a 1986²², v celkovém vývoji je ale vidět spíše pozitivní tendence. Sovětské Rusko se pro Francii stává důležitým

¹⁶ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 174.

¹⁷ VERNET, D. Mitterrand, l'URSS et la Russie. In: COHEN, Samy. *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 27.

¹⁸ VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence?: La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 230 - 235.

¹⁹ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 176.

²⁰ VERNET, D. Mitterrand, l'URSS et la Russie. In: COHEN, Samy. *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 31.

²¹ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 178.

²² VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence?: La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 231.

partnerem. Velkým impulzem ve zlepšování vzájemných vztahů je zvolení Michaila Gorbačova do čela SSSR. Nový generální tajemník udělá dojem nejen na François Mitterranda. Během své návštěvy Paříže v říjnu 1985 si získá sympatie také politiků a tisku. Jeho nástup je v té době Francouzi označován za milník a za konec dlouho panující sovětské „gerontokracie“.²³ Thomas Schreiber dění ve francouzských médiích označí dokonce za „Gorbymánii“.²⁴ Co se týče François Mitterranda, osobní náklonnost k Michailu Gorbačovovi už ho neopustí a bude mu v jistém smyslu osudná během událostí posledních let komunistického režimu. Tomu se budeme více věnovat v poslední kapitole.

²³ VERNET, D. Mitterrand, l'URSS et la Russie. In: COHEN, Samy. *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 34.

²⁴ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 181.

3. Jak získat informace z ČSSR?

Jako hlavní pramen své práce jsem zvolila francouzský časopis *Le Monde*. *Le Monde* je časopis určený pro vzdělanější vrstvy společnosti. V osmdesátých letech tvoří přes padesát procent jeho čtenářstva tzv. cadres, neboli platově vysoce ohodnocená zaměstnání. *Le Monde* čte obecně intelligence a narůstá počet čtenářů mezi studenty. Z toho vychází i fakt, že zpravodajství *Le Monde* je opravdu obsáhlé a přizpůsobené náročnějšímu čtenáři znalému kontextu.

Le Monde uveřejnil o Československu během osmdesátých let přes tři tisíce článků. Často se ale nejedná o nějaká delší pojednání. Setkáme se spíše s tzv. „brèves“, krátkými faktografickými zprávami o několika málo větech. Zároveň je potřeba si uvědomit, že *Le Monde* je deník, který se zabývá téměř všemi aktuálními událostmi a tři tisíce článků v poměru k ostatním zemím a tématům není výjimečně vysoké číslo. Na druhou stranu ale čtenář, kterého problematika ČSSR zajímá, může z pravidelného zpravodajství získat představu o důležitých a zajímavých událostech a situaci u nás.

Jednou z otázek, kterou si práce klade, je, jaké zdroje mohla francouzské žurnalistika využít pro psaní o východní Evropě a podle jakých priorit s nimi nakládala. Ne každý region měl totiž stejnou důležitost co do snahy získávat z něj zprávy. Některé země byly v daném období pro francouzskou veřejnost a tisk zajímavější než jiné. To je ovlivňováno několika faktory. Jeden z nich zmiňuje Philip Gaunt v disertační práci porovnávající Francouzskou, Americkou a Britskou žurnalistiku. Tvrdí, že velké časopisy reflektují ještě v osmdesátých letech bývalé koloniální panství. To v případě Francie znamená zvýšený zájem například o oblasti severní Afriky, o Vietnam nebo Novou Kaledonii. Větší pozornost je také věnovaná bohatším vyspělým zemím, mezi nimi pak nejvíce těm, jejichž politika má na Francii dopad.²⁵ Jedná se tedy hlavně o USA a Evropské země. V rámci Evropy pak hraje také roli míra fyzické a kulturní blízkosti zemí.

Od chvíle, kdy začíná být po druhé světové válce patrné rozdělení Evropy na Východ a Západ, zájem o události z východního bloku klesá. Socialistické země se z pohledu Francouzů postupně „slévají“ v jednolitý blok, který pro ně není příliš atraktivní.²⁶ Přesto se snad stále dá

²⁵ GAUNT, P. Image and constraint: factors affecting foreign news selection in regional newspapers in France, Britain and the United States. Bloomington, 1989. Disertační práce. Indiana University: School of Journalism. s. 144 - 145.

²⁶ KECSKÉS, G. Le développement de l'image de l'Europe centrale et orientale au sein du Quai d'Orsay après 1956. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 359.

říct, že větší pozornost je v rámci východní Evropy věnována zemím vyspělejším; Polsku, Východnímu Německu, socialistickému Československu a Maďarsku.²⁷

Novináři, píšící o východních zemích navíc zpravidla naráží na nízký zájem, a to nejen v osmdesátých letech. Thomas Schreiber, který dlouhou dobu pracoval ve vysílání radia ORFT (budoucí RFI) popisuje nezájem i ze strany francouzských politických míst. Kromě nezájmu jsou tu také další faktory, které komplikují práci. Novináři věnující se problematice komunistických zemí jsou například často sledováni východními agenty.²⁸ Získávat informace tedy nejen že není příliš žádané, ale způsobuje to i nepříjemnosti v osobním životě. V ochotě poskytovat prostor událostem z východní Evropy byl naštěstí Le Monde nadprůměrný. Názorně je to vidět v pokrytí dění roku 1988/1989, kterému Le Monde poskytuje víc prostoru než ostatní velké deníky jako Figaro nebo Libération.²⁹ Příkladem mimo ČSSR je pokrytí událostí v Maďarsku roku 1956.³⁰

Jaké způsoby získávání informací existovaly?

První a nejrozšířenější cestou je získávání informací od tiskových agentur. Francouzská tisková agentura Agence France Presse (AFP) dodává informace všem francouzským médiím a pro Le Monde je v osmdesátých letech určitě „nejoblíbenějším“ zdrojem. Dalšími agenturami, ze kterých se často čerpá, jsou ty zahraniční, především Reuter nebo UPI. Ty už jsou u Le Monde ale daleko méně frekventované a zprávy jsou dlouhodobě získávány zejména od AFP. V případě událostí, které se těší mezinárodnímu zájmu, jako byl rok 1968, se nabízí další možnost, a to čerpat zprávy z ruské agentury TASS nebo z ruských periodik.³¹ To ale v osmdesátých letech není časté.

Protože získávat informace z komunistických zemí je komplikované, média jsou tlačena ke spolupráci a sdílení informací. Spolupráce probíhá na mezinárodní úrovni mezi Francií, Británií a Spojenými státy. V rámci samotné Francie spolupracuje AFP s ministerstvem zahraničních věcí. Tato spolupráce by potenciálně mohla přinést mnohá pozitiva, tisk by totiž mohl přes

²⁷ KALČÁKOVÁ, A. Geografie zpravodajství. Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky. *Medkult.* [online]. [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: http://medkult.upmedia.cz/Keywords/zpravodajska-geografie/?fbclid=IwAR3crZ92nuw61rOnNd80QvgrGcXK-vcDIANYfFJUFOg2dOrOJi_v-k8-W0

²⁸ MARÈS, A. Entretien d'Antoine Marès avec Thomas Schreiber. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin* [online], 26, 2007. [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2007-2-page-169.htm#s.169-188>

²⁹ JAMES, B. *Le paradoxe de la Révolution de velours: La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1920*. Paris: Université de Paris VII Saint-Denis: Espace eurasien Europe centrale et orientale, 1993. Diplomová práce. s. 9 a 35.

³⁰ MARÈS, A. Entretien d'Antoine Marès avec Thomas Schreiber. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin* [online], 26, 2007. [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2007-2-page-169.htm#s.169-188>

³¹ FREJTIHOVÁ, D. Reakce na sovětskou okupaci Československa ve francouzském tisku. Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova: Filosofická fakulta, Ústav českých dějin. s. 22. dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/74326>.

ministerstvo zahraničních věcí získávat informace od velvyslanců v zemích komunistického bloku. Není tomu ale tak. Diplomaté ve východní Evropě jsou totiž místními představiteli cíleně málo informováni a ministerstvo zahraničních věcí od nich tedy příliš informací nezíská. Pro diplomaty samotné je složité dostat se k informacím. O událostech se dozvídají především z lokálního tisku nebo sami čekají na informace právě ze západních médií.³²

Z lokálního tisku socialistických zemí samozřejmě čerpá i AFP. Le Monde také často cituje například ČTK nebo Rudé právo. Použití zpráv z těchto médií vyznívá spíš jako uvedení názoru na danou událost než jako zprávy z důvěryhodného zdroje. Východní média nejsou nikdy přímo napadána, ale často jsou jejich zprávy prezentovány takovým způsobem, že obsah vyzní komicky nebo hloupě.

V některých výjimečných případech je možné poslat na místo děje zpravodaje. V situaci, kdy jsou tito pozváni místní vládou, není v tom žádný problém. Děje se to například v roce 1985, kdy česká vláda zve francouzskou televizi a ostatní tisk na Spartakiádu.³³ Le Monde posílá, na rozdíl od ostatních francouzských periodik, své speciální zpravodaje do ČSSR pravidelně (alespoň v druhé polovině osmdesátých let).

Ale i v případě, že je novinář v zemi oficiálně nebo na pozvání místní vlády, může dojít k potížím. To je případ jednoho ze zpravodajů Le Monde, který byl v roce 1987 bezdůvodně zadržen a policie se mu pokusila sebrat zápisky ze setkání a jednání, která absolvoval.³⁴

Díky cestám do ČSSR udržovali novináři z Le Monde pravidelné vztahy s disidenty. V článku z ledna 1989 jsou tato setkání dokonce označena jako „rencontres usuelles“, tedy jako běžná nebo obvyklá.³⁵ Největší kontakt je samozřejmě udržován s disidenty frankofonními, především s Petrem Uhlem. S disidenty jsou novináři Le Monde také v telefonickém spojení, opět zvláště v druhé polovině osmdesátých let.

V rámci předchozích let se v této oblasti projeví především vliv založení Charty 77. Jednak díky její popularitě stoupne poptávka po zprávách z ČSSR, zároveň jsou signatáři Charty zdrojem těchto zpráv. Díky tomu, že její členové šíří poměrně velké množství informací i do

³²VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence?: La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 231. Nebo také in: KECSKÉS, G. Le développement de l'image de l'Europe centrale et orientale au sein du Quai d'Orsay après 1956. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 354.

³³ Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (dále AMZV), fond Politické zprávy 1980–1989 (TO-T 1980–1989), Francie, (dále TO-T Francie 1980–1989), k. 18. Podklady pro návštěvu ministra vnějších vztahů Francie v ČSSR. 19. 4. 1985.

³⁴ Transparence "à la tchécoslovaque". *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/11/26/la-part-du-feu_4129748_1819218.htmlhttps://www.lemonde.fr/archives/article/1987/11/25/transparence-a-la-tchecoslovaque_4079674_1819218.html

³⁵ Tamtéž.

zahraničí, zboří tak monopol státu na interpretaci událostí. Chartisté mají zájem na tom, aby západ jejich aktivity podporoval, a podaří se jim vytvořit stabilní síť spolupracovníků, kteří se snaží o prezentování aktivit Charty v tisku. Nemalou zásluhu na šíření informací o občanském odporu v ČSSR mají také francouzští novináři. Jedná se především o individuální iniciativy jednotlivých lidí, kteří mají z různých důvodů vztah v ČSSR. Díky nim se do Francie dostávají přeložené články, oni upozorňují na důležité události.³⁶

Z francouzských periodik, která se zaslouží o šíření zpráv o poválečném Československu je to především časopis *L'Alternative*. Jeho zakladatel, François Maspero, jej od založení v roce 1959 směřuje ke krajní levici a zajímá se především o problematiku Třetího světa. V průběhu času se začíná orientovat na zprávy z východní Evropy a stává se hlavní tribunou Charty 77 ve Francii. Jeho časopis je nepostradatelným zdrojem informací pro velké časopisy.

Některá další periodika se speciálně zaměřují na tematiku disentu. Jedná se o časopisy napříč politickým spektrem. *La Libération*, levicově orientovaný časopis, zavede speciální „disidentskou“ rubriku, jako první také uveřejní reportáže přímo z ČSSR. Dále jsou to dva časopisy křesťanské; *La Croix* a *Témoignage chrétien*, nebo také spíše pravicový titul, *Le Figaro*.³⁷

Další výraznou postavou pro získávání zpráv z východní Evropy je, vedle Françoise Maspera, Amber Bousoglou, která pracuje v letech 1956 až 1983 v zahraniční redakci *Le Monde*. V rámci zahraniční redakce se věnuje východní Evropě, specializuje se především na ČSSR, kde strávila část života. Do školy totiž chodila v Praze a od roku 1945 pak pracovala na francouzském velvyslanectví a pro pražskou pobočku AFP. Po roce 1948 byla vyhoštěna a v práci pro AFP pokračovala ve Francii. Její zprávy o významných událostech po nástupu komunismu, jako byl třeba proces se Slánským, přebíraly zahraniční agentury.³⁸

Po její smrti v roce 2004 na ni vzpomíná Jiřina Šiklová jako na někoho, kdo měl mnoho přátel jak v poválečném Československu, tak mezi disidenty a emigrací. Zvláště se přátelila s Anastázem Opaskem, pak také s Jiřím Pelikánem, Tigridovými nebo Antonínem Liehmem.³⁹ Ve Francii se stala spolupracovnicí emigrace a možná i díky ní dostala právě ona nebývale

³⁶ GUTMANN, B. Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989. In: Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin. [online]. 2011/1. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2011-1-page-49.htm>

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Amber Bousoglou, ancienne journaliste du "Monde". *Le Monde* [online]. 2004, [cit. 2020-03-20].

https://www.lemonde.fr/archives/article/2004/01/10/amber-bousoglou-ancienne-journaliste-du-monde_348734_1819218.html nebo také: ŠIKLOVÁ, J. Za Amber Bousoglou. *Listy* [online]. 2004, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=041&clanek=010424>

³⁹ ŠIKLOVÁ, J. Za Amber Bousoglou. *Listy* [online]. 2004, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=041&clanek=010424>

velký prostor v Le Monde. Le Monde se stal hlavní platformou zabývající se činností emigrace.⁴⁰ Co se týče emigrace československé, nejvíce prostoru dostává Pavel Tigrid, který je autorem zhruba dvou třetin všech článků napsaných emigranty. Proč byla emigrace vyhledávaným přispěvatelem časopisů? Jednak jim byla přisuzovaná role přímých pozorovatelů nebo těch, kteří můžou přinést autentické informace. Zadruhé jsou považováni za kompetentní se k situaci své země vyjadřovat, právě proto, že ji znají.

Otázkou je, jestli emigrace dokázala své výhodné výchozí pozice především v Le Monde, ale i ostatních časopisech, využít. Pozici člověka, který může dodat mnoho užitečných informací, si jistě vydobyl Jiří Pelikán. Jeho časopis Listy, které původně vychází jen v češtině, vychází od roku 1976 i pro francouzské čtenáře. Dosah časopisu sice není velký, velké francouzské časopisy z něj ale mohou čerpat.

Podobné postavení, které získal kupříkladu v této práci již citovaný Thomas Schreiber, zřejmě ale nikdo z našich emigrantů nedosáhl. Tento maďarský emigrant se stal spolupracovníkem Le Monde i ministerstva zahraničí.⁴¹

Později mohou periodika získávat zprávy kromě zmíněných způsobů i díky většímu počtu oficiálních návštěv v ČSSR. Ty ale probíhají teprve od druhé poloviny osmdesátých let.

Interpretace získaných informací se povětšinou (s občasnými výjimkami levicově laděné Libération) kloní na stranu disentu, tedy proti oficiálnímu narativu československé vlády. Československá strana si toho je dobře vědoma a hodnotí Francii jako zemi s „fakticky nejostřejší antikomunistickou propagandou v západní Evropě“.⁴²

Pro shrnutí se dá říct, že východní Evropa není po většinu poválečného období prioritou pro francouzský tisk. Ten se spíše orientuje na své zájmové oblasti v bývalých koloniích nebo zemích, jejichž vývoj má na Francii dopad. K tomu se přidává i fakt, že získávat informace z východní Evropy není snadné. Kromě tiskových agentur zaujímají vůdčí postavení jednotlivé osobnosti, které většinou patří k síti propojené s disidenty východních zemí. Zvláštní postavení v referování o východní Evropě má pak emigrace.

⁴⁰ GUTMANN, B. Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989. In: Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin. [online]. 2011/1. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2011-1-page-49.htm>

⁴¹ MARÈS, A. Diplomates français en Europe médiane. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 359.

⁴² AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 27. Hodnocení plnění plánu práce ZÚ Paříž v roce 1987. 22. 12. 1987.

Zájem o novinky z Východu je obecně malý, jen některé události jej výjimečně zvýší. Ve chvíli, kdy senzace kolem nich pomine, klesne i zájem.

To je situace, do které se dostává francouzský tisk na počátku osmdesátých let. Je to období, kdy klesá zájem potom, co vyprchá nadšení ze založení Charty 77.

4. Události, které ovlivní náhled na ČSSR

4.1 Rok 1968

Moje práce dostala název „Zapomenutá země“. Takto označil Československo ve své diplomové práci student Sorbonny, Bartholomy James a zmínky o zapomenutosti naší země se objevují také v pracích dalších historiků.⁴³ V kapitole o vztazích Francie s Československem je popsán pokles kontaktů po druhé světové válce, především po nástupu komunismu u nás a tak můžeme říct, že ve spojení s tímto vývojem je označení „Zapomenutá země“ přiléhavé.

Podobný osud potká poválečné Československo i v rámci francouzského tisku. I tady zájem postupně klesá a jen v několika málo okamžicích je zase vyburcován. Postupně tedy Československo mizí z veřejného prostoru a je jakoby zapomenuto. Jeho začlenění do východního bloku způsobí, že svým způsobem ztrácí svou individualitu. To se mění až po Stalinově smrti, kdy se ministerstvo zahraničí opět snaží přistupovat k jednotlivým zemím více individuálně.⁴⁴ S nástupem reformního proudu v šedesátých letech je pak vidět zvýšenou spolupráci mezi oběma zeměmi.

Co se týče tisku, je to právě rok 1968, který znamená první opravdové „vynoření ze zapomnění.“⁴⁵ Během něj československé události ovládnou francouzský tisk a na nějakou dobu se dokonce stanou hlavním tématem zahraničního zpravodajství.⁴⁶ V *Le Monde* je ČSSR za rok 1968 zmíněno 1960 krát. To je trojnásobný počet zmínek než v roce 1989, kdy je na ČSSR zaměřená výjimečná pozornost. V porovnání s „nejslabším rokem“ osmdesátých let, rokem 1987, je to dokonce jedenáctkrát víc.⁴⁷ Popularita československých událostí je způsobena jednak zájmem francouzské veřejnosti, která v roce 1968 také prochází bouřlivým

⁴³ JAMES, B. *Le paradoxe de la Révolution de velours: La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1920*. Paris: Université de Paris VII Saint- Denis: Espace eurasiens Europe centrale et orientale, 1993. Diplomová práce. s. 5. Nebo také in: MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 7. Nebo také in: SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000.

⁴⁴ KECSKÉS, G. Le développement de l'image de l'Europe centrale et orientale au sein du Quai d'Orsay après 1956. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 359.

⁴⁵ JAMES, B. *Le paradoxe de la Révolution de velours: La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1920*. Paris: Université de Paris VII Saint- Denis: Espace eurasiens Europe centrale et orientale, 1993. Diplomová práce. s. 7. Nebo také in: MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 19.

⁴⁶ FREJTIHOVÁ, D. *Reakce na sovětskou okupaci Československa ve francouzském tisku*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova: Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/74326> s. 12.

⁴⁷ *Le Monde* [online]. 1986, 1989, 1987. [cit. 2020-01-10] Dostupné z: https://www.lemonde.fr/recherche/?search_keywords=Tch%C3%A9coslovaquie&start_at=01%2F01%2F1968&end_at=31%2F12%2F1968&search_sort=relevance_desc

vývojem. Zadrugé se o ČSSR zajímají oficiální místa, znovu jsou uzavírány bilaterální smlouvy a proběhne několik státních návštěv.⁴⁸

Objevuje se i další fakt, který značně usnadní pronikání informací do Francie. Jde o ochotu představitelů Československa i ČTK poskytovat informace.⁴⁹ Opačný přístup, který dominoval počátkům komunistické éry u nás, byl jedním z důležitých důvodů „zapomnění Československa“.

Události Pražského jara i jeho potlačení mají ve Francii obrovský ohlas. V srpnu 1968 dokonce československé události stanou jednou z hlavních zpráv.⁵⁰ Přitáhnou pozornost nejen k porušování lidských práv, ale vzbudí celkově zájem o situaci v ČSSR.

Invaze vojsk Varšavské smlouvy a následný vývoj má dalekosáhlé důsledky v diplomatické sféře, v oficiálních vztazích Francie a ČSSR. Francie se od této chvíle staví k ČSSR odmítavě a téměř po dobu dvaceti let ruší veškeré důležité státní návštěvy.⁵¹ I v kulturní oblasti je oficiální styk omezen na minimum, od roku 1969 vymizí skoro úplně kontakt na univerzitní úrovni...⁵² Jeden z francouzských diplomatů se k situaci vyjádřil takto: „Po roce 1968 „bylo tedy třeba ignorovat do nejvyšší míry autority, dosažené potom, co Dubček upadl v nemilost.“⁵³

Ani v druhé polovině osmdesátých let, kdy se vztahy opět oteplují, téma roku 1968 nemizí. Ještě během svého projevu, který pronese v Praze dvacet let poté, se François Mitterrand vrací k Pražskému jaru. Přesto, že se v této době francouzský prezident snaží vyhýbat ožehavým tématům, odvolává se k Pražskému jaru jako k něčemu, co je pro Francouze symbolem demokratických hodnot.⁵⁴

Ve veřejném prostoru je každoročně připomínáno výročí invaze. Všechny aktivity, demonstrace, upomínkové akce, za kterými stojí především dissent, sleduje pečlivě ministerstvo

⁴⁸ PETRUF, P. *Československá zahraniční politika 1945 – 1992, vybrané události a fakty v dátumoch*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007. s. 156 -158 a s. 326 – 327.

⁴⁹ STROPNICKÝ, Matěj. Počátky Pražského jara ve francouzském tisku [online]. 2007. [cit. 2020-07-08]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/2848>. s. 42.

⁵⁰ La Pologne et la Tchécoslovaquie vues par l'organe du Parti communiste "Glasnost" à la française. 1988. [cit. 2020-01-10] Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/09/la-pologne-et-la-tchecoslovaquie-vues-par-l-organe-du-parti-communiste-glasnost-a-la-francaise_4090151_1819218.html Nebo také in: Le vingtième anniversaire de l'intervention soviétique Prague, le 21 août 1968. 1988. [cit. 2020-01-10] Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/08/21/le-vingtieme-anniversaire-de-l-intervention-sovietique-prague-le-21-aout-1968_4083968_1819218.html

⁵¹ AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 1, Současný stav a perspektivy vztahů mezi ČSSR a Francií, 24. 2. 1981.

⁵² ČECH, P. Les traduction du français en tchèque (1945-1960). In: MARÈS, A, ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 7.

⁵³ MARÈS, A. Diplomates français en Europe médiane. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 400.

⁵⁴ Le voyage du président de la République en Tchécoslovaquie M. Mitterrand évoque le " printemps de Prague " et la mémoire du président Masaryk. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/10/le-voyage-du-president-de-la-republique-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-evoque-le-printemps-de-prague-et-la-memoire-du-president-masaryk_4117485_1819218.html

zahraničních věcí ČSSR. Těchto akcí se obává, protože mají většinou ohlas v tisku a připomínají pokaždé špatný stav dodržování lidských práv.⁵⁵ Le Monde invazi každoročně připomíná,⁵⁶ nejvíce se o ní přirozeně píše u příležitosti jejího dvacátého výročí.⁵⁷ K tématu Pražského jara se také neustále vrací. Obecně jsou události roku 1968 v osmdesátých letech zdaleka nejzmiňovanějším tématem spojeným s ČSSR.

Téma Pražského jara se opět vrací s rozpadem sovětského bloku. Často se diskutuje otázka, jestli se Pražské jaro podobá glasnosti. Někteří, třeba francouzský velvyslanec v Itálii označují Alexandra Dubčeka za předchůdce glasnosti. Jiní lidé naopak vidí zásadní rozdíly mezi současným vývojem a rokem 1968. V každém případě, i když jsou odpovědi na tuto otázku jakékoli, téma roku 1968 okupuje veřejný prostor.

Sametová revoluce v ČSSR je pak některými vnímána ne jako konec socialismu, ale jako konec „období po roce 1968“, Sametová revoluce samotná je vnímána jako negace normalizace. Listopadové demonstrace jsou vztahovány k těm před dvaceti lety, nebo jsou přirovnávány ke studentským bouřím roku 1968 ve Francii. V centru revoluce má být „nová generace, která vyrostla po roce 1968“ nebo „dětí roku 1968“. Jinde se zase dočteme, že přichází nové „Pražské jaro.“

Události roku 1968 se tedy periodicky vrací po celé období osmdesátých let a promítají se do vnímání ČSSR, což bude viditelné také v dalších kapitolách této práce.

Rok 1968 vytváří prizma, skrze které ČSSR vnímají příznivci francouzské socialistické a komunistické strany, minimálně alespoň jejich členové.

Před srpnovou invazí jsou poměrně časté návštěvy představitelů francouzské komunistické strany v ČSSR. V roce 1949 přijede například člen ústředního výboru francouzské komunistické strany, Marcel Cachin, ředitel listu L'Humanité. Na počátku šedesátých let u nás stráví deset dní funkcionářka ÚV FKS. Pravidelně ČSSR navštěvují poslanci komunistické strany.⁵⁸

⁵⁵ AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 19, Zpráva o činnosti čs. Emigrace za 2. pololetí 1986, 8. 4. 1987.

⁵⁶ Tchécoslovaquie. Prague quasiment en état de siège pour le 21e anniversaire de l'intervention soviétique. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/08/22/tchecoslovaquie-prague-quasiment-en-etat-de-siege-pour-le-21e-anniversaire-de-l-intervention-sovietique_4139830_1819218.html

⁵⁷ Vingt ans après l'intervention soviétique Prague attend le "printemps de Moscou". *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/08/13/vingt-ans-apres-l-intervention-sovietique-prague-attend-le-printemps-de-moscou_4091243_1819218.html Nebo také in: La Pologne et la Tchécoslovaquie vues par l'organe du Parti communiste "Glasnost" à la française". *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z:

https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/09/la-pologne-et-la-tchecoslovaquie-vues-par-l-organe-du-parti-communiste-glasnost-a-la-francaise_4090151_1819218.html

⁵⁸ PETRUF, P. *Československá zahraniční politika 1945 – 1992, vybrané události a fakty v dátumoch*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007. s. 301 – 327.

To se ovšem mění po potlačení Pražského jara. Na dlouhou dobu poslední návštěva delegace FKS se uskuteční na konci roku 1969.⁵⁹

Francouzská komunistická strana vydá rezoluci o odmítnutí invaze hned první den po ní. Této rezoluce se pak drží, nesouhlasí totiž s podřízeností komunistických stran Moskvě.⁶⁰ I když se KSČ snaží vztahy napravit, nedaří se jí to až do druhé poloviny osmdesátých let. První naděje se objeví až v roce 1986, kdy se Vasil Bilak, tajemník ÚV KSČ pro otázky zahraniční politiky a ideologie, vydá na týdenní návštěvu Paříže právě s cílem udobřit si francouzskou komunistickou stranu⁶¹. To je také rok, kdy do Prahy opět zavítá její delegace.

Co se týče vztahů české a francouzské komunistické strany, i tady je kamenem úrazu invaze vojsk Varšavské smlouvy. V roce 1981 není KSČ, jako jediná představitelka socialistické země, pozvaná na sjezd socialistické strany.⁶² O sedm let později, kdy ministerstvo zahraničí konstatuje zlepšení ve vztazích s francouzskou komunistickou stranou, u socialistické strany nedosáhla ničeho.⁶³

⁵⁹ PETRUF, P. *Československá zahraniční politika 1945 – 1992, vybrané události a fakty v dátumoch*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007. s. 330.

⁶⁰ La Pologne et la Tchécoslovaquie vues par l'organe du Parti communiste "Glasnost" à la française.". *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/09/la-pologne-et-la-tchecoslovaquie-vues-par-l-organe-du-parti-communiste-glasnost-a-la-francaise_4090151_1819218.html Nebo také in: ZBOŘIL, F. *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges, 2010. s. 308.

⁶¹ Quel dirigeant du PCF M. Bilak doit-il rencontrer? *Le Monde* [online]. 1986, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1986/11/26/quel-dirigeant-du-pcf-m-bilak-doit-il-rencontrer_2927229_1819218.html

⁶² AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 1, Současný stav a perspektivy vztahů mezi ČSSR a Francií, 24. 2. 1981.

⁶³ AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 25, Hodnocení plnění plánu ZÚ Paříž, 8. 2. 1989.

4.2 Rok 1977

Období normalizace se nese ve znamení postupného utlumení zájmu o dění v ČSSR. S postupujícím utužováním režimu v ČSSR se pojí i menší a menší míra zpravodajství. Posledním momentem většího zájmu jsou represe v roce 1972, které se dotýkají například i ve Francii známého Petra Uhla. Na další léta se pak rozhostí téměř úplné ticho. ČSSR se propadá do zapomnění a francouzská veřejnost už v ní vidí jen symbol letargie. Pro nadcházející období tak pověst ČSSR „zachraňuje“ pouze vzpomínka na Pražské jaro.

Impulzem pro opětovné znovuoobnovení zájmu francouzského publika je založení Charty 77, které vzbudí nevídaný ohlas v celé západní Evropě. Pro Francii je Charta 77 zásadní mimo jiné i proto, že se její vznik a působení promítá do utváření antitotalitního diskurzu. Tím se Charta a její poselství řadí vedle Souostroví gulag, jehož vydání v roce 1973 znamenalo velký impulz k přehodnocování názoru na komunistické režimy na Východě.⁶⁴

Téma Charty 77 je jedním z vůdčích, které definuje francouzské povědomí o ČSSR. Založení Charty způsobí v tisku nový impulz po dlouhé době mlčení.⁶⁵

V reakci na vznik Charty se ve Francii také objeví několik organizací, které její činnost podporují; například Comité international pour le soutien de la Charte 77 nebo L'Association Jan Hus.⁶⁶ Jejich aktivita je zvláště markantní vzápětí po vzniku Charty. Později, během osmdesátých let ztrácí poněkud na síle. Přesto jsou to právě oni, kteří stojí za většinou upomínkových akcí nebo demonstrací na podporu občanského odporu v ČSSR.

Během období po svém vzniku je to právě Charta, která vedle Pražského jara často zachraňuje pověst obyvatel ČSSR a jejich důstojnost v očích Francie.⁶⁷ Články Le Monde popisují všechny události, které se týkají jejích členů. V některých pak nabývá Charta ve spojení s ČSSR téměř symbolického významu, neustále znovu a znovu je popisován její vznik a charakter. Její existence je neustále připomínána, její jméno se v období zkoumaných osmdesátých let objeví tři sta dvanáctkrát. Dalo by se očekávat, že se o Chartě v souvislosti s francouzským tiskem zmíní Ministerstvo zahraničních věcí. K činnosti emigrace se totiž vyjadřuje hojně, avšak o

⁶⁴ GUTMANN, B. Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin*. [online]. [cit. 2020-06-17]. 2011/1. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2011-1-page-49.htm>, s. 49-64.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

oblíbenosti tématu Charty mlčí. Je tomu tak dokonce i v roce 1987, kdy ve Francii proběhnou upomínkové akce a téma Charty je alespoň v *Le Monde* ještě častější než jiné roky.⁶⁸

V roce 1987 je tedy tematika Charty častěji zmiňována v souvislosti s výročím jejího založení. *Le Monde* se věnuje nejen popisu hnutí jako takového, ale někteří autoři se pouští i do úvah nad mírou „západnosti“ ČSSR. Skrze Chartu 77 se snaží ukázat, že země, ve které se toto hnutí zrodilo, nepatří na Východ. Doslova se zde hovoří o tom, že právě Charta vyvolává v této zemi hezkou vzpomínku na západní Evropu.⁶⁹

Le Monde sleduje podrobně aktivity chartistů. Informuje o prohlášeních Charty a o změnách v jejím vedení.

⁶⁸ A l'appel de la Charte 77 Plusieurs centaines de personnes ont manifesté à Prague pour les droits de l'homme. *Le Monde* [online]. 1987, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1987/12/12/tchecoslovaquie-a-l-appel-de-la-charte-77-plusieurs-centaines-de-personnes-ont-manifeste-a-prague-pour-les-droits-de-l-homme_4077129_1819218.html

⁶⁹ Tchécoslovaquie : à l'appel de la Charte 77 Plusieurs centaines de personnes ont manifesté à Prague pour les droits de l'homme. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1987/12/12/tchecoslovaquie-a-l-appel-de-la-charte-77-plusieurs-centaines-de-personnes-ont-manifeste-a-prague-pour-les-droits-de-l-homme_4077129_1819218.html

5. Země lidských práv a ČSSR

V mnoha článcích v průběhu osmdesátých let rozebírá *Le Monde* problematiku lidských práv. I ostatní francouzský tisk se tomuto tématu věnuje a ČSSR je z hlediska lidských práv podrobena kritice. Toho si všímá československé ministerstvo zahraničních věcí po celé desetiletí. Přesto nedokáže nic změnit na tom, že ČSSR získává titul jedné z nejméně tolerantních zemí východního bloku.⁷⁰

Pro *Le Monde* je téma lidských práv natolik podstatné, že publikuje nejen příběhy výrazných postav disentu, ale i příběhy ostatních obyvatel, kteří jsou jakýmkoli způsobem utiskováni. Dočteme se tak třeba příběh o mladém lékaři, otci početné rodiny, který nesmí vykonávat své povolání nebo o trestu dvou měsíců vězení pro organizátora popového koncertu. Všechny takovéto příběhy ukazují představitele ČSSR ve velmi špatném světle. Špatné hodnocení se stává ještě výraznějším ve chvíli počínající perestrojky, kdy ve většině ostatních zemí dochází k uvolňování, kterému ČSSR odolává.⁷¹

Francie se jak na domácí půdě, tak v mezinárodním prostoru tradičně prezentuje jako „pays de droit de l'homme“, země lidských práv.⁷² Také její občané jsou na dodržování občanských svobod poměrně citliví. Od konce sedmdesátých let se pověst socialistických zemí zhoršuje právě kvůli jejich nedodržování.⁷³ I političtí představitelé jsou tedy veřejným míněním motivováni, aby tato práva prosazovali. Při oficiálních návštěvách socialistických zemí tak nejednou zazní ze strany Francouzů jasná kritika potlačování lidských práv a svobod. To je příklad návštěvy prezidenta Mitteranda u generálního tajemníka SSSR Černěnka stejně jako jeho návštěvy v ČSSR.⁷⁴ Lidská práva se také objeví jako téma během návštěvy francouzského ministra zahraničí Rolanda Dumase u nás v roce 1985.⁷⁵ I přesto, že se téma lidských práv v rozhovorech často opakuje, nikdy nedojde ze strany Francie k nějaké výraznější akci. Za tento

⁷⁰ AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 27, Hodnocení plnění plánu práce ZÚ Paříž v roce 1987, 22. 12. 1987.

⁷¹ ...Et les droits de l'homme. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/11/12/et-les-droits-de-l-homme_4126293_1819218.html

⁷² Quelle place pour les droits de l'homme dans la politique étrangère de la France? *Le Figaro* [online]. 2016, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://www.lefigaro.fr/international/2016/01/17/01003-20160117ARTFIG00160-quelle-place-pour-les-droits-de-l-homme-dans-la-politique-etrangere-de-la-france.php> Nebo také in: L'anniversaire de la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen La France entre le discours et l'action. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/08/26/l-anniversaire-de-la-declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-la-france-entre-le-discours-et-l-action_4133129_1819218.html

⁷³ VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 235.

⁷⁴ VERNET, D. Mitterrand, l'URSS et la Russie. In: COHEN, Samy. *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 20.

⁷⁵ La visite de M. Roland Dumas en Tchécoslovaquie. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/18/la-visite-de-m-roland-dumas-en-tchecoslovaquie_4083485_1819218.html

přístup jsou francouzští představitelé nejednou odsouzeni veřejným míněním.⁷⁶ Jejich prohlášení, často poměrně odvážná a otevřená, totiž opravdu málo kdy skrývají reálnou hrozbu. Tak se Francie ocitne v situaci, kdy sice její představitelé v roce 1981 velmi razantně odsoudí vyhlášení výjimečného stavu v Polsku, ovšem slova zůstanou bez reálných důsledků.⁷⁷ Když o čtyři roky později dokonce François Mitterand přijme generála Jaruzelského na oficiální návštěvě, zvedne se velká vlna kritiky. Je to také tato „dvojí rétorika“ v oblasti lidských práv, za kterou je Mitterand Francouzi kritizován i dnes.⁷⁸

V druhé polovině osmdesátých let, kdy se postupně mění přístup k SSSR i ke zbytku ostatních socialistických zemí a přichází snaha sblížit se s nimi, je pro francouzské politiky téma lidských práv opět o něco ožehavější. Nabízí se totiž otázka, jak skloubit politické sblížení s neústupností v oblasti lidských práv. Druhá návštěva ministra Dumase u nás se nakonec nese ve značně odlišném duchu než návštěva předchozí. Tentokrát, v roce 1988, se ožehavým tématům snaží vyhýbat.⁷⁹

Prioritou se tedy během tohoto období postupně stávají dobré vztahy se socialistickými zeměmi, kterých Francie dosahuje i zmírněním svých požadavků na obranu lidských práv. V případě ČSSR se však nedá říct, že by Francie téma lidských práv úplně opustila. I prezident Mitterand se k nim během své návštěvy vrací. Proklamovaným cílem Mitterrandovy cesty je najít způsob, jak získat vliv ve střední Evropě a zároveň neslevit na zásadách ochrany lidských práv.⁸⁰ Přesto se zdá, že tento cíl není možné naplnit a větší důležitost je nakonec přikládána vybudování dobrých vztahů. Francie se tak dostává do paradoxní situace. Na jednu stranu totiž, i ve spojení s blížícím se dvoustým výročím velké francouzské revoluce, proniká téma lidských práv více do veřejného prostoru. Na druhou stranu ale svým postupem v socialistických zemích dávají francouzští představitelé najevo snahu téma lidských práv vytlačit na okraj. Rozdílu mezi slovy a jednáním Francie se dostane pozornosti i vně jejích hranic. Francie pak není ušetřena kritiky.⁸¹

⁷⁶ RUPNIK, J. La France de Mitterrand et les pays de l'Europe de Centre-Est. In: *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 113.

⁷⁷ VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence?: La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 271.

⁷⁸ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 174.

⁷⁹ La visite de M. Roland Dumas en Tchécoslovaquie. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/18/la-visite-de-m-roland-dumas-en-tchecoslovaquie_4083485_1819218.html

⁸⁰ La visite du chef de l'Etat en Tchécoslovaquie M. Mitterrand va rencontrer plusieurs responsables de la dissidence. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/09/la-visite-du-chef-de-l-etat-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-va-rencontrer-plusieurs-responsables-de-la-dissidence_4116861_1819218.html

⁸¹ L'anniversaire de la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen La France entre le discours et l'action. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/08/26/l-anniversaire-de-la-declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-la-france-entre-le-discours-et-l-action_4133129_1819218.html

Přesto, že výroky Francie ohledně lidských práv zůstávají ve většině případů jen řečnickými obraty, jedna oblast, která se jich týká, zůstává neutlumena. Jedná se o kontakt s disidenty, který nemizí, spíše naopak. Většina francouzských politiků, kteří se do ČSSR vypraví, se s disidenty setká. Když se Mitterrand na své návštěvě v roce 1988 setká se disidenty, jedná se o první oficiální uznání disentu ze strany tak vysokého západního státníka.⁸² Tím Mitterrand pro Francii získá výhodnou pozici pro navázání dobrých vztahů s polistopadovým Československem. V oficiálních rozhovorech jsou lidská práva částečně opomenuta, skrze setkávání s disidenty ale opět vstupují do hry – alespoň v očích veřejnosti je tedy snad tímto způsobem učiněno zadost francouzskému závazku obrany lidských práv.

Téma lidských práv je klíčové také pro emigraci ve Francii. Kromě již dříve zmiňovaných organizací, vzniká například Comité pour le défense des libertés en Tchécoslovaquie – Výbor pro obranu (lidských) svobod v Československu. Ten pod vedením Artura Londona spojuje převážně komunistické intelektuály ve snaze upozorňovat na porušování lidských práv v ČSSR. Jejich dosah zřejmě není velký, ale i tak některé jejich akce proniknou do veřejného povědomí. Je tomu snad i díky tomu, že jsou jejich akce spojovány se snahou obhajovat ideály Pražského jara.⁸³

⁸² PETRUF, P. *Československá zahraničná politika 1945 – 1992, vybrané události a fakty v dátumoch*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007. s. 68.

⁸³ Le comité pour le défense des libertés en Tchécoslovaquie dénonce la répression dont sont victimes les anciens animateurs du „Printemps de Prague“. *Le Monde* [online]. 1980, [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1980/03/07/le-comite-pour-la-defense-des-libertes-en-tchecoslovaquie-denonce-la-repression-dont-sont-victimes-les-anciens-animateurs-du-printemps-de-prague_2815402_1819218.html

5.1 Církev a náboženství

V průběhu osmdesátých let se pozornost obrací na lidská práva obecně. Je také od určité doby věnována svobodě vyznání.

V roce 1982 podají francouzská média mimo jiné zprávu o procesech s knězi Zdeňkem Bártou a Františkem Líznou. Ministerstvo zahraničních věcí ČSSR si v této souvislosti všímá nežádoucí zvýšené pozornosti, která provází události týkající se církve. Především křesťansky zaměřené periodikum *La Croix* je k náboženským tématům citlivé, stranou nezůstává ani *Libération* a *Le Monde*.⁸⁴

Spolu s postupným zlepšováním vztahů mezi ČSSR a Francií, které se projevuje větším počtem státních návštěv, se představitelé Francie setkávají také s představiteli domácí církve. Ministr zahraničních věcí Roland Dumas tak v roce 1985 navštíví arcibiskupa Tomáška.⁸⁵ S ním se setkává většina dalších francouzských politiků navštěvujících Prahu. Hlas pražského arcibiskupa pronikne i do *Le Monde*, kde je několikrát zmiňován a citován.⁸⁶ Vedle něj je to i budoucí biskup Malý, jehož komentáře se několikrát objeví v *Le Monde* a který je považován za důležitou osobnost disentu.⁸⁷

V druhé polovině osmdesátých let se potlačování náboženských svobod stane zvláštním tématem zmiňovaným v rámci meziministerských konzultací obou zemí. Tisk v tomto ohledu drží krok s politiky a věnuje problematice utlačované československé církvi od roku 1985 větší prostor. V roce 1987 je „důraz na utlačování římsko-katolické církve“ popisováno zprávou ministerstva zahraničních věcí jako „tradiční téma francouzské propagandy“.⁸⁸

Církev je ve Francii vnímána jako protiváha režimu, jako důležitá součást disentu, ale také jako důkaz selhání státu, který není schopen zajistit základní lidské svobody.⁸⁹ K pozitivnímu obrazu

⁸⁴ *AMZV*, TO-T, Francie 1980–1989, k. 16, K činnosti čs. emigrace ve Francii, 22. 10. 1982.

⁸⁵ M. Dumas a évoqué à Prague les droits de l'homme et l'unité des „peuples d'Europe“. *Le Monde* [online]. 1985, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1985/05/25/m-roland-dumas-a-evoque-a-prague-les-droits-de-l-homme-et-l-unite-des-peuples-d-europe_2745868_1819218.html

⁸⁶ Nouvelle vague d'interpellations et protestation de Mgr Tomasek. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/01/24/tchecoslovaquie-nouvelle-vague-d-interpellations-et-protestation-de-mgr-tomasek_4125172_1819218.html Nebo také in: Pétitions, protestations et mouvements de soutien L'onde de choc des " événements de janvier ". *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/04/06/tchecoslovaquie-petitions-protestations-et-mouvements-de-soutien-l-onde-de-choc-des-evenements-de-janvier_4106880_1819218.html

⁸⁷ La visite du chef de l'Etat en Tchécoslovaquie M. Mitterrand va rencontrer plusieurs responsables de la dissidence. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/09/la-visite-du-chef-de-l-etat-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-va-rencontrer-plusieurs-responsables-de-la-dissidence_4116861_1819218.html Nebo také in: Tchécoslovaquie : pétitions, protestations et mouvements de soutien L'onde de choc des " événements de janvier ". *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/04/06/tchecoslovaquie-petitions-protestations-et-mouvements-de-soutien-l-onde-de-choc-des-evenements-de-janvier_4106880_1819218.html

⁸⁸ *AMZV*, TO-T, Francie 1980–1989, k. 27, Hodnocení plnění plánu práce ZÚ Paříž v roce 1987, 22. 12. 1987.

⁸⁹ La petite musique de Prague. *Le Monde* [online]. 1986, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1986/03/29/la-petite-musique-de-prague_2922710_1819218.html

katolické církve v očích Francouzů zřejmě napomáhá i fakt, že Charta 77, která stále svým způsobem definuje vnímání ČSSR, je viděna jako projekt českých intelektuálů, disidentů a také křesťanů.⁹⁰

Propojení odporu vůči režimu s vírou je vidět i člancích. Ty popisují návrat ke každodennímu praktikování víry jako důkaz toho, že lidé získávají odvahu čelit režimu. Francouzské veřejné mínění se tak staví na stranu československé církve.⁹¹

⁹⁰ GUTMANN, B. Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin*. [online]. [cit. 2020-06-17]. 2011, 1, s. 53-63. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2011-1-page-49.htm>

⁹¹ Malgré les tracasseries du pouvoir et le manque de prêtres. Le lent retour de la religion au quotidien. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/28/tchecoslovaquie-malgre-les-tracasseries-du-pouvoir-et-le-manque-de-pretres-le-lent-retour-de-la-religion-au-quotidien_4087660_1819218.html

6. Jak složit obraz ČSSR?

6.1 Disent a emigrace, tvůrci obrazu ČSSR

Co se týče aktivit disentu, největší pozornost je věnovaná Chartě, nicméně poměrně podrobně je monitorována aktivita disidentů obecně. Především je možné se dočíst snad o všech zatčeních, odsouzeních, vězněních a propuštění. Také veškeré protestní akce naleznou ohlas. Na dění kolem českého disentu se snaží upozorňovat také organizace, založené přímo ve Francii emigrací. Le Monde upozorňuje francouzské čtenáře na jejich akce, pořádané na podporu disentu. Je tak možné získat poměrně široký vhled do dění. Počet zmínek o disentu se v Le Monde skokově navyšuje v roce 1988. Je možné se domnívat, že to bylo způsobeno jak Novou východní politikou, která se obracela právě k východní Evropě, tak změnami, které středoevropském regionu probíhaly a které přitahovaly pozornost.

Jak už jsem psala v jedné z úvodních kapitol, dissent a emigrace mají zásluhu na dodávání informací o dění v ČSSR do Francie. To je umožněno zvláště díky osobním kontaktům mezi Francií a ČSSR.⁹² Poměrně snadno tak má francouzský tisk přístup například k dopisům Václava Havla. Le Monde jich několik cituje. Telefonicky nebo poštou také získávají komentáře disidentů k aktuálnímu dění. Petr Uhl například Le Monde telefonicky informuje o zatčení signatářů Charty.⁹³ Jeho žena, Anna Šabatová, zase popisuje jeho uvěznění na Mírově a Le Monde uveřejní detailní popis podmínek ve věznici.⁹⁴

Podle Františka Svátka jsou osmdesátá léta výjimečná v tom, že výměna informací mezi exilem a ČSSR dosáhla právě v tomto období největšího rozsahu. Vliv na to má tlak na umožnění volné cirkulace informací po podepsání Helsinských dohod, nebo i rozvoj techniky, vývoj počítačů, kopírek atd. Zároveň postupně narůstá počet zahraničních turistů, kteří do ČSSR proudí.⁹⁵ Na konci osmdesátých let se z Prahy stává vyhledávaná destinace Francouzů.⁹⁶ Množství turistů znesnadňuje práci Bezpečnosti a usnadňuje převoz materiálů.

⁹² SVÁTEK, F. L'Historiographie tchèque des années 80. In: MARÈS, A, ed. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*. Paris: L'Harmattan, 1996. s. 50.

⁹³ Tchecoslovaquie, Dixième jour de détention pour trois opposants. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/01/27/tchecoslovaquie-dixieme-jour-de-detention-pour-trois-opposants_4116470_1819218.html

⁹⁴ Tchecoslovaquie, Les conditions de vie des détenus à la forteresse de Mirov. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/03/02/tchecoslovaquie-les-conditions-de-vie-des-detenus-a-la-forteresse-de-mirov_3040332_1819218.html

⁹⁵ SVÁTEK, F. L'Historiographie tchèque des années 80. In: MARÈS, A, ed. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*. Paris: L'Harmattan, 1996. s. 50-51.

⁹⁶ III -BIS - Tchecoslovaquie : la peur du choix. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/08/15/iii-bis-tchecoslovaquie-la-peur-du-choix_4137757_1819218.html

Zajímavou roli v rámci získávání informací mají také studentské výměny.⁹⁷ Kontakt na univerzitní a vědecké úrovni s tím spojený byl do poloviny osmdesátých let minimální. Na rozdíl od Polska nebo Maďarska, kde byla určitá míra spolupráce zachována, mezi Francií a ČSSR byla od roku 1969 úplně přerušena.⁹⁸ Důležitým mezníkem je v tomto ohledu rok 1984, kdy Univerzita Karlova a pařížská Sorbonna uzavřou partnerskou smlouvu.⁹⁹

Možná právě kvůli zesílení kontaktů mezi Francií a ČSSR se je stát pokouší kriminalizovat nebo propagandisticky využít. Zesílí tedy kampaň proti československým spisovatelům a intelektuálům.¹⁰⁰ Ve Francii je tato snaha vnímána hlavně kvůli dvěma skandálům, vyvolaných zatčením francouzských občanů v ČSSR v roce 1981. Obě aféry vyústí v ČSSR ve velké zatýkání domnělých spolupracovníků.

První případ je tzv. aféra Thonon a Anis.

Dva mladí Francouzi, Françoise Anis a Gilles Thonon jsou zadrženi československou policií 28. dubna.¹⁰¹ Oficiální obvinění říká, že byli zatčeni pro pašování desítek kil samizdatu a peněz pro místní disent. Peníze měly být převáženy v obálkách s předem napsanými jmény českých disidentů. Françoise Anis na tiskové konferenci po návratu do vlasti vypoví, že byla donucena podržet v ruce svazek bankovek před kamerou, která celé zatčení natáčela.

Brzy na to je zatčeno třicet Čechoslováků a jsou obviněni ze spoluúčasti na přečinu Thonon a Anis.¹⁰²

Celá akce způsobí ve Francii obrovské pohoršení a pozornost se obrátí na československý disent. Petici za propuštění zatčených československých občanů podepíše na dvě stě známých osobností, včetně Lionela Jospina, šéfa socialistické strany, blízkého spolupracovníka Françoise Mitterranda. Právě kvůli tomu jsou vzápětí Thonon a Anis československým tiskem

⁹⁷ SVÁTEK, F. L'Histoire de la tchéquie des années 80. In: MARÈS, A, ed. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*. Paris: L'Harmattan, 1996. s. 51.

⁹⁸ HNILICA, Jiří. L'Association des anciens élèves tchécoslovaques des lycées français au XXe siècle: amicale ou groupe d'influence. In: MARÈS, A, ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 80.

⁹⁹ AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 4, Hodnocení plnění plánu práce ZÚ Paříž v roce 1984, 16. 1. 1985.

¹⁰⁰ SVÁTEK, F. L'Histoire de la tchéquie des années 80. In: MARÈS, A, ed. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*. Paris: L'Harmattan, 1996. s. 51.

¹⁰¹ Tchecoslovaquie. Deux ressortissants français ont été arrêtés pour „activités subversives graves.“ *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/05/08/tchecoslovaquie-deux-ressortissants-francais-ont-ete-arretes-pour-activites-subversives-graves_3042488_1819218.html

¹⁰² Après le retour des deux Français expulsés de Prague Le président du Parlement annonce que les "dissidents" seront poursuivis. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/05/22/apres-le-retour-des-deux-francais-expulses-de-prague-le-president-du-parlement-annonce-que-les-dissidents-seront-poursuivis_3042371_1819218.html

označeni za členy mezinárodní protičeskoslovenské skupiny, v jejímž čele má stát dokonce francouzský prezident.¹⁰³

Propuštění Thonon a Anis komentuje *Le Monde* takto: „Ve skutečnosti toto propuštění dobře podtrhuje způsob policejní falzifikace a nechutné machinace, která je celé této afěře vlastní.“¹⁰⁴ Negativní dojem z události nezanechá aféra jen v článcích *Le Monde*, Československé ministerstvo zahraniční věcí upozorňuje na všeobecnou tiskovou kampaň, kterou zatčení Thonon a Anis ve Francii vzbudí. Aféra zburcuje i lidskoprávní organizace, které zorganizují několik demonstrací za propuštění zatčených disidentů.¹⁰⁵

Druhá událost, kterou režim využije pro nové zatýkání v řadách československé inteligence, je aféra kolem zatčení profesora Derridy, známého francouzského filosofa a jednoho z poradců prezidenta Mitterranda.

Manželka Jacqua Derridy je původem z ČSSR a má kontakty v Praze. Derrida je tedy zván přednášet na pražských bytových seminářích. 30. prosince 1981 je profesor těsně po přiletu na Ruzyňské letiště zatčen a vzápětí je nařčen z pašování drog.¹⁰⁶ Jen díky pražským přátelům se o události dozví Derridova žena, později i francouzská veřejnost. Absurdní zatčení vzbudí ve Francii takovou nevoli, že je Derrida hned vzápětí propuštěn.¹⁰⁷

Na československý komunistický režim se po obou aférách snese vlna kritiky a výsměchu. Budoucí šéfredaktor *Le Monde* komentuje například aféru s profesorem Derridou větou, že „Češi si trávu sami pěstují a nepotřebují dovozce.“¹⁰⁸

Je tedy jasné, že obě aféry poškodí nejen diplomatické vztahy obou zemí, ale i obraz představitelů ČSSR v očích francouzské veřejnosti. Na druhou stranu, pozornost tisku se

¹⁰³ Tchecoslovaquie L'agence C. T. K. dénonce l'existence d'"un vaste réseau organisé de l'étranger". *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/05/17/tchecoslovaquie-l-agence-c-t-k-denonce-l-existence-d-un-vaste-reseau-organise-de-l-etranger_3042061_1819218.html

¹⁰⁴ "En réalité, cette libération sans procès souligne bien le caractère de falsification policière et de machination malodorante de toute cette affaire." (překlad autorka) In: Plus jamais l'"Aveu"! *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/06/03/plus-jamais-l-aveu_2730337_1819218.html

¹⁰⁵ Tchecoslovaquie, Les deux Français arrêtés seront expulsés mais seize Tchecoslovaques restent inculpés *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/05/20/tchecoslovaquie-les-deux-francais-arretes-seront-expulses-mais-seize-tchecoslovaques-restent-inculpes_3042614_1819218.html

¹⁰⁶ Le philosophe Jacques Derrida serait détenu pour "trafic de drogue". *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1982/01/01/le-philosophe-jacques-derrida-serait-detenu-pour-trafic-de-droque_2898392_1819218.html

¹⁰⁷ Le philosophe Jacques Derrida a été libéré. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1982/01/02/le-philosophe-jacques-derrida-a-ete-libere_2898402_1819218.html Nebo také in: *AMŽV*, TO-T, Francie 1980–1989, k. 12, Informace o zadržení a vyhoštění francouzského profesora J. Derridy, 10. 5. 1982.

¹⁰⁸ „Des Tchèques en cultivent et n'ont pas besoin d'importateurs.“ (překlad autorka) In: FRAPPAT, Bruno. Substance. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1982/01/02/substance_2899403_1819218.html

alespoň obrátí na porušování lidských práv a na situaci, ve které se nachází československá inteligence.

Disent je, jak jsem psala, ve styku s médii. Udržuje ve Francii také osobní kontakty, zároveň je ale také ve spojení s francouzskými politiky díky jejich oficiálním návštěvám v ČSSR. V druhé polovině osmdesátých let se kontakty mezi československými disidenty a francouzskými státníky prohlubují díky tomu, že francouzské návštěvy se pravidelně snaží s disidenty setkat. Ministr zahraničních věcí Roland Dumas v roce 1985 je zřejmě prvním představitelem Francie, který pozve československé disidenty na matiné.¹⁰⁹ Tím je založena tradice, v návaznosti na kterou pak proběhne i slavné matiné s Françoisem Mitterrandem o tři roky později. Setkání s disidenty není vždy snadné. Jejich domy jsou hlídané a někdy je jim zabráněno se setkání účastnit. To je případ Václava Havla, který je v srpnu 1989 zadržen cestou na schůzku na francouzské ambasádě a dlouze vyslýchán.¹¹⁰ Je to právě Havel, se kterým se chtějí francouzští politici setkat nejvíce a je to také on, kterému se obecně dostává největší pozornosti.

Kromě návštěv, které na dissent upozorňují v očích francouzské veřejnosti, jsou i jiné způsoby, kterými se snaží francouzští politici český dissent podpořit. Prezident Mitterrand například během své návštěvy v roce 1989 položí kytku na hrob Tomáše Garrigua Masaryka jako připomínku uvěznění několika disidentů potom, co položili květiny tam a na Václavském náměstí na památku Jana Palacha.¹¹¹ Události tohoto typu zřejmě rezonovaly, soudě podle článků *Le Monde*, alespoň v části francouzské společnosti.

Disent můžeme s návštěvami francouzských politiků spojit ještě v jednom směru. V reakci na represe a potlačování lidských práv se totiž několik oficiálních cest do ČSSR neuskutečnilo. Dělo se tak do doby, kdy se do popředí zájmu dostalo znovunavázání dobrých vztahů se socialistickými zeměmi, tedy do počátků Nové východní politiky. Poslední francouzský ministr zavítal do Prahy v roce 1966, další návštěvy jsou kvůli potlačení Pražského jara zrušeny.¹¹² Francouzský ministr zahraničních věcí pak do ČSSR nezavítá téměř dvacet let. V roce 1979 je zrušena návštěva ministra zahraničních věcí Jeana François-Ponceta kvůli zatýkání členů

¹⁰⁹ M. Roland Dumas a évoqué à Prague les droits de l'homme et l'unité des "peuples d'Europe". *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1985/05/25/m-roland-dumas-a-evoque-a-prague-les-droits-de-l-homme-et-l-unite-des-peuples-d-europe_2745868_1819218.html

¹¹⁰ Tchécoslovaquie Vaclav Havel interpellé deux fois en vingt-quatre heures. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/08/04/tchecoslovaquie-vaclav-havel-interpelle-deux-fois-en-vingt-quatre-heures_4144459_1819218.html

¹¹¹ Le voyage du président de la République en Tchécoslovaquie M. Mitterrand évoque le "printemps de Prague" et la mémoire du président Masaryk. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/10/le-voyage-du-president-de-la-republique-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-evoque-le-printemps-de-prague-et-la-memoire-du-president-masaryk_4117485_1819218.html

¹¹² AMZIV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 4. Informace o průběhu a výsledcích návštěvy francouzského ministra zahraničních věcí R. Dumase v ČSSR. 11. 6. 1985.

skupiny VONS - Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.¹¹³ Zrušení této návštěvy má význam právě proto, že měla symbolizovat vůli ke znovunavázání utlumených vztahů mezi oběma zeměmi. O tři roky později se pak z podobných důvodů neuskuteční návštěva ministra zahraničního obchodu, Michela Joberta. V tomto případě je návštěva v reakci na represe odvolána dokonce až na poslední chvíli.¹¹⁴

Co se týče československého ministerstva zahraničních věcí, to si uvědomuje existenci kontaktů mezi disidenty a zahraničím. Obává se především zpravodajské sítě kolem Charty 77, monitoruje také ohlas disidentských publikací ve Francii a nejvíce se věnuje sledování dopadu děl Václava Havla.

Mnohem více prostoru než disentu ale ministerstvo zahraničních věcí ve svých zprávách věnuje emigraci. Pro monitorování její aktivity byly vypracovávány speciální zprávy, velmi se obávají jejich vlivu emigrace na veřejné mínění ve Francii. Nejvíce pozornosti věnují zřejmě Pelikánovým Listům a Tigridovu Svědectví. Ve spojitosti s nimi vypukne aféra, následující tři čtvrtě roku po aféře Thonon a Anis a těsně předcházející aféru s profesorem Derridou.

Jedná se o odposlech soukromých rozhovorů Pavla Tigrida a jeho spolupracovníků v pařížské redakci časopisu Svědectví, který odvysílá československý rozhlas.¹¹⁵ Odposlechy se mají týkat předchozí aféry Thonon a Anis. *Le Monde* v reakci na to sice uveřejní jen společný protest Tigrida, Pelikána a Mlynáře a dále se k situaci nevyjadřuje,¹¹⁶ aféra má ale dozvuk na diplomatické úrovni. Z Quai d'Orsay, sídla francouzského ministerstva zahraničních věcí, je adresován dopis ministru zahraničních věcí Chňoupkovi s hrozbou vážných důsledků v případě, že by se podobný případ opakoval s odvoláním na pohoršení, které událost způsobila mezi veřejností i politiky. Dopis cituje i nedávné zadržení profesora Derridy jako důkaz nepřipustných praktik československého státu.¹¹⁷

Všechny tři aféry spojené buď s československým exilem, nebo disentem tedy v důsledku ještě více pošramotí již tak špatné diplomatické vztahy mezi Francií a ČSSR.

¹¹³ AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 23. Hodnocení plnění plánu práce ZÚ Paříž za rok 1980. 8. 1. 1980.

¹¹⁴M. Jobert se rendra en Tchécoslovaquie les 14 et 14 octobre. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1982/10/01/m-jobert-se-rendra-en-tchecoslovaquie-les-14-et-15-octobre_2893513_1819218.html

¹¹⁵ AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 17. K činnosti československé emigrace ve Francii. 5. 5. 1982.

¹¹⁶ Radio-Prague a diffusé des enregistrements réalisés clandestinement à Paris chez un émigré tchécoslovaque. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/12/14/radio-prague-a-diffuse-des-enregistrements-realises-clandestinement-a-paris-chez-un-emigre-tchecoslovaque_2724783_1819218.html

¹¹⁷AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 12. Francie, dopis francouzského záměrníka s. Chňoupkovi. 10. 2. 1982.

Ve zkratce se tedy dá říct, že aktivita disentu i emigrace stojí v popředí zájmu médií i politických představitelů Francie. Mají také vliv na utváření celkové představy o ČSSR právě díky zájmu, který vzbuzují. Důležití jsou také proto, že mají možnost dodat médiím informace o aktuálním dění. Tady hrají zásadní roli osobní kontakty, pro jejichž vznik a udržování jsou osmdesátá léta nejlepším obdobím. Disent a emigrace ovšem jsou také v hledáčku československých orgánů, které se je pokouší zdiskreditovat pomocí zinscenovaných afér, které se promítají jak do diplomatických vztahů, tak opět do vytváření představy o ČSSR.

6.2 Země významných osobností

Na spoluvytváření obrazu o ČSSR, který svým čtenářům poskytuje *Le Monde*, má vliv vícero faktorů. V předchozích kapitolách jsem se už věnovala emigraci, která se snažila upozorňovat na dění v ČSSR. Její představitelé se také spolupodíleli na dodávání informací o tomto dění a tím i vytváření určité pověsti ČSSR. Především informace dodávali. Zároveň se ale některé události jejich života staly předmětem zpravodajství a opět čtenáři poskytovaly náhled na dění v ČSSR. To je případ odposlechů v Tigridově vydavatelství, uvěznění Petra Uhla atd.

Zvláštním fenoménem z řad emigrace je v tomto ohledu spisovatel Milan Kundera. Ten se stává jedním ze symbolů ČSSR, symbolem skrze který může být ČSSR definováno. To je samozřejmě umožněno jeho popularitou a zdomácněním ve Francii.¹¹⁸ Na počátku osmdesátých let dokonce získá francouzské občanství.¹¹⁹ Kundera se po roce 1975, kdy do Francie emigroval, dokáže rychle v novém prostředí zorientovat a proslaví se. Pro jeho vzestup a popularitu je také důležité propojení s reformním hnutím šedesátých let.¹²⁰ Spolu s Havlem je pak nejznámějším československým autorem.¹²¹

Je to také on, kdo svým pohledem na střední Evropu ovlivnil její vnímání ve Francii. Počátek změny vnímání se nachází v sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy se téma střední Evropy dostává díky Kunderovi do popředí.¹²² Jeho představa regionu, který je kulturně spojen se západní Evropou, i když je politicky zařazen na východ, ovlivní především náhled francouzské inteligence. Odraz této ideje je viditelný například v práci Jacqua Rupnika o střední Evropě. Rupnik dokonce cituje úryvky z Kunderova *Únosu* východní Evropy.¹²³ Také v *Le Monde* objevují zmínky, které jakoby na Kunderu odkazovaly.

Vedle Kundery jsou tu i další osobnosti, které svým způsobem symbolizují střední Evropu. Jedná se především o Masaryka, Kafku nebo Hrabala, se kterými je ČSSR často spojováno.¹²⁴

¹¹⁸ JANYŠKA, Petr. Bez Francie by Milan Kundera nebyl, kým je. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/milan-kundera-francie-spisovatel_1912070629_hag

¹¹⁹ AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 17. K činnosti československé emigrace ve Francii. 5. 5. 1982.

¹²⁰ JANYŠKA, Petr. Bez Francie by Milan Kundera nebyl, kým je. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/milan-kundera-francie-spisovatel_1912070629_hag

¹²¹ AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 23. Hodnocení plnění plánu práce ZÚ Paříž za r. 1980. 8. 1. 1981.

¹²² *Únos střední Evropy*. *Archiv České televize* [online]. 2015, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1508592-unos-stredni-evropy>

¹²³ RUPNIK, J. *Jiná Evropa*. Praha: Prostor. 1990. s. 3, 17 a 31.

¹²⁴ III -BIS - Tchecoslovaquie : la peur du choix. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/08/15/iii-bis-tchecoslovaquie-la-peur-du-choix_4137757_1819218.html Nebo také in: Tchèques et Slovaques au pays de Kafka. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1986/12/19/tcheques-et-slovaques-au-pays-de-kafka_2931098_1819218.html

Z osobností, které jsou spojovány s ČSSR, stojí na důležitém místě také Alexandr Dubček jako „otec Pražského jara.“¹²⁵ Vzpomínka na Pražské jaro je ve francouzském povědomí silná a osobnost Dubčeka se neztrácí ze zřetele díky spojení s touto událostí. *Le Monde* ho pečlivě sleduje a podává správy o jeho životě. Jeho jméno je později skloňováno také v souvislosti se změnami v roce 1989. Dubček je považován za „politické zvíře“ a nabízí se otázka, jestli nepřichází správný moment pro nastolení socialismu s lidskou tvář. ¹²⁶ Během své návštěvy chce Dubčeka navštívit François Mitterrand a pozve ho na návštěvu Paříže u příležitosti výročí Velké francouzské revoluce.¹²⁷

Přesto, že je Dubček označován za hrdinu Sametové revoluce, jeho věhlas postupně ustupuje před nastupující popularitou Václava Havla. Je to právě rok 1989, kdy se jméno Václava Havla objevuje v *Le Monde* výrazně častěji než jeho, přesto, že po celou dobu osmdesátých let byly počty zmínek o obou osobnostech podobné.

Popularita Václava Havla sice s událostmi kolem pádu komunismu stoupá, ale vzniká už dříve.

Od počátku sledovaných osmdesátých let je Havel často zmiňovaný a také jeho život je pečlivě monitorován. V článcích získává dvojí identitu.

První z nich je identita umělce, v rámci níž je vedle Kundery Havel dalším z „dědiců středoevropského ducha a kultury“.¹²⁸ V *Le Monde* se tak můžeme dočíst, když do Prahy přijíždí štrasburské divadlo, že je vítá právě „domovina Václava Havla a Kundery.“¹²⁹ Havel je populární a jeho díla jsou většinou hodnocena kladně a *Le Monde* pravidelně cituje a upozorňuje na jeho texty a hry. Jeho hru *Largo Desolato* uvádí na scénu ve Francii známý režisér Stéphan Meldegg, který Havla osobně navštívil.¹³⁰

¹²⁵ Le voyage du président de la République en Tchécoslovaquie M. Mitterrand évoque le " printemps de Prague " et la mémoire du président Masaryk. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/10/le-voyage-du-president-de-la-republique-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-evoque-le-printemps-de-prague-et-la-memoire-du-president-masaryk_4117485_1819218.html

¹²⁶ Europe Tchécoslovaquie : la fête et le politique. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/12/02/europe-tchecoslovaquie-la-fete-et-le-politique_4162735_1819218.html Nebo také in: Tchécoslovaquie: La victoire du peuple. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/11/26/tchecoslovaquie-la-victoire-du-peuple_4129768_1819218.html

¹²⁷ Le voyage du président de la République en Tchécoslovaquie M. Mitterrand évoque le " printemps de Prague " et la mémoire du président Masaryk. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/10/le-voyage-du-president-de-la-republique-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-evoque-le-printemps-de-prague-et-la-memoire-du-president-masaryk_4117485_1819218.html

¹²⁸ Penser à l'autre Europe. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/14/penser-a-l-autre-europe_4092187_1819218.html

¹²⁹ Le Théâtre national de Strasbourg dans la capitale tchécoslovaque. Redoux frileux à Prague. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/01/06/le-theatre-national-de-strasbourg-dans-la-capitale-tchecoslovaque-redoux-frileux-a-prague_4118334_1819218.html

¹³⁰ COURNOT, Michel. La solitude particulière des dissidents de l'Est qui sortent de prison. *Le Monde* [online]. 1986, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1986/02/22/la-solitude-particuliere-des-dissidents-de-l-est-qui-sortent-de-prison_2924977_1819218.html

Druhou identitou, kterou Havel získává, je identita disidenta. Ta se prolíná s obrazem Havla, umělce. Asociace pro obranu umělců AIDA uspořádá večer pro Havla, na kterém je označen za „výjimečného politického vězně“, občana, který nese zodpovědnost za obyvatele svojí země a za všechny politické vězně.¹³¹

S disidentského prostředí je Havel přednostně spojován s Chartou 77. Jedna z organizací zřízených v souvislosti s Chartou – Mezinárodní výbor pro podporu Charty 77, udělí Havlovi cenu Jana Palacha spojenou s finanční podporou ve výši dvě stě franků, tedy zhruba sto dvacet tisíc korun.¹³² Havel je vnímán jako přední obránce lidských práv, což je, jak už jsem zmiňovala, téma pro Francii zásadní. Roland Dumas Havla v roce 1985 zve na konferenci právě o lidských právech.¹³³ Jsou to tedy nejen organizace ale i politikové, kteří se vyjadřují k osudům Václava Havla a vnímají jeho důležitost jako předního československého disidenta. Prezident Mitterrand se angažuje ve snaze o propuštění Havla po jeho zatčení na počátku 1989, zprávy o perzekuci Havla mobilizují veřejné mínění.¹³⁴ Pro francouzského prezidenta je Havel důležitou osobností také pro realizaci jeho plánů na sjednocení Evropy, kde má hrát úlohu jako zástupce zemí střední Evropy.¹³⁵

Dá se tedy říct, že ve Francii panuje celkový obdiv pro Václava Havla. V *Le Monde* se o něm můžeme dočíst, že oplývá „jedním z nejvíce nezávislých duchů v ČSSR“¹³⁶, že je to „Sokrates moderní doby“.¹³⁷ Univerzita v Toulouse udělí Havlovi čestný doktorát.¹³⁸ Během jeho uvěznění v Ostravě uveřejní *Le Monde* adresu věznice, aby mu lidé mohli posílat dopisy.¹³⁹

¹³¹ Tamtéž.

¹³² AMZV, fond Politické zprávy 1980–1989, TO-T Francie 1980–1989, k. 17. K činnosti československé emigrace ve Francii. 5. 5. 1982 Nebo také in: Le prix Jan-Palach e été décerné au dramaturge tchèque Vaclav Havel. *Le Monde* [online]. 1982, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1982/02/20/le-prix-jan-palach-a-ete-decerne-au-dramaturge-tcheque-vaclav-havel_2886063_1819218.html

¹³³ Pendant la visite du ministre des relations extérieures le collaborateurs de m. Dumas ont rencontré trois dissidents à Prague. *Le Monde* [online]. 1985, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1985/05/28/pendant-la-visite-du-ministre-des-relations-exterieures-les-collaborateurs-de-m-dumas-ont-rencontre-trois-dissidents-a-prague_3047501_1819218.html

¹³⁴ M. Mitterrand pour la libération de Vaclav Havel. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/02/23/m-mitterrand-pour-la-liberation-de-vaclav-havel_4108621_1819218.html

¹³⁵ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 211.

¹³⁶ HAVEL, Václav, SPIRE, Antoine. Ma prison, mon pays. *Le Monde* [online]. 1983, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1983/04/11/ma-prison-mon-pays_2848481_1819218.html

¹³⁷ Tchécoslovaquie : un accroc dans la " douce révolution ". Les communistes et l'opposition ne sont plus d'accord sur le mode d'élection du futur président. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/12/14/tchecoslovaquie-un-accroc-dans-la-douce-revolution-les-communistes-et-l-opposition-ne-sont-plus-d-accord-sur-le-mode-d-election-du-futur-president_4157520_1819218.html

¹³⁸ HAVEL, Václav. Tchécoslovaquie : devant le pouvoir impersonnel. *Le Monde* [online]. 1984, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1984/05/15/tchecoslovaquie-devant-le-pouvoir-impersonnel_3011565_1819218.html

¹³⁹ COURNOT, Michel. " Pétition " de Vaclav Havel Écrivez à l'auteur. *Le Monde* [online]. 1981, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1981/03/11/petition-de-vaclav-havel-ecrivez-a-l-auteur_3040362_1819218.html

Jeho uvěznění je tím, co vyprovokovalo snad vůbec nejvíc intervencí západních zemí.¹⁴⁰ Havel vzbuzuje obdiv také propojením boje proti režimu, příslušnosti mezi intelektuály a uměleckým nadáním. Tím spíš, když je k němu upřena pozornost v souvislosti s revolucí a její nenásilností. Jak už jsem zmiňovala, je to Havel, kdo se na úkor Dubčeka stává hrdinou Sametové revoluce.

Je tak dokončena změna, která probíhala už v průběhu předchozího desetiletí. Stejně tak, jako je ČSSR převážně definována velkými událostmi, tedy Pražským jarem, Chartou 77 a sametovou revolucí, tak se mění i osobnosti, které ČSSR v očích lidí představují. Nejprve je to Alexandr Dubček, „muž Pražského jara“, případně další osobnosti, které můžeme s Pražským jarem spojit. Ty se stávají na určité období dominantními ve francouzském povědomí. Se založením Charty 77 se pozornost více obrací právě k jejím představitelům, mezi něž patří i Václav Havel. S příchodem sametové revoluce se nově zrozené Československo definitivně stává „zemí Václava Havla“.¹⁴¹

¹⁴⁰Les suites de la Conférence européenne de Vienne M. Mitterrand ouvre à Paris une réunion Est-Ouest sur les droits de l'homme. *Le Monde* [online]. 1989, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/05/31/les-suites-de-la-conference-europeenne-de-vienne-m-mitterrand-ouvre-a-paris-une-reunion-est-ouest-sur-les-droits-de-l-homme_4137898_1819218.html

¹⁴¹ MARÈS, A. Diplomates français en Europe médiane. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 400.

6.3 Region bez definice?

Obraz ČSSR v očích Francouzů je tedy jednak tvořen díky disidentským a emigrantským kruhům, které dodávají informace nebo jsou považovány za „reprezentanty“ své země. Dál je to také pohled Francouzů na celou východní Evropu, který hraje zásadní roli a ze kterého pak vyplývá i náhled na ČSSR.

V přístupu Francouzů k východní Evropě lze najít paralely s některými prvky konceptu Orientalismu. Edward Saïd o Orientalismu píše, že se jeho principy nevztahují jen na Orient, ale zahrnují „vytváření protikladů a vymežování „druhých“, jejichž podstata závisí na opakovaných interpretacích a reinterpretacích jejich odlišnosti ve vztahu k „nám“. Každá doba a společnost si takové „druhé“ znovu vytváří.“ Můžeme ho tedy vztáhnout i na problematiku vztahu Východní a Západní Evropy. Saïd také upozorňuje na to, že kulturní, zeměpisné, tedy i historické celky jsou vytvořeny člověkem. V případě rozdělení Evropy na Východ a Západ se jedná o konstrukt, který neodráží fyzické rozdělení Evropy. Jde o rozdělení, které se opírá o zkušenost částečně rozlišného historického a kulturního vývoje východní a západní Evropy. K ní se svou měrou přidávají v případě Francie představy a stereotypy. Ze Saidova konceptu se dá dále převzít i představa vyspělosti Západu, představa Západu jako silnějšího oproti zaostalejší východní Evropě.¹⁴²

V případě Francie se navíc přidává to, že východní Evropa pro ni není prioritou. Její zájem je tradičně spíše směrem na jih, východní Evropu vnímá jako sféru vlivu Německa. Před rozpadem koloniálního panství to byly právě kolonie, které hrály hlavní roli ve francouzské zahraniční politice. Další prioritou pak byla Evropa. Postupným rozpadem koloniálního panství došlo k určité změně kurzu. Zásadní roli dál hrají frankofonní země a země frankofilní¹⁴³, tj. ty s vysokým procentem francouzsky mluvících obyvatel – hlavně mezi elitou - a lidí, kteří si obecně vytvořili pozitivní vztah k francouzské kultuře.

Změna nastává i ve vztahu k Evropě. Ta sice pořád zastává co do důležitosti druhé místo, ale postupem času už se nejedná o celou Evropu, ale jen o její západní část.

Francie nemá ani přílišný zájem snažit se pronikat na Východ pomocí rozhlasu. Vysílání na Východ jsou úplně zrušena v roce 1974, jen na poslední chvíli se zachrání vysílání do NDR, Polska a SSSR. O tři roky později je sice zase obnoveno, ale zároveň je nařízeno zachovávat přísnou neutralitu. Nesmí se mluvit o cílových zemích, jen propagovat kulturu Francie. Jen díky

¹⁴² SAID, Edward. *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka, 2008. s. 374.

¹⁴³ TOMALOVÁ, Eliška. *Kulturní diplomacie: Francouzská zkušenost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2008. s. 46-52.

tomu, že minimum lidí rozumí jazykům cílových zemí, mají pracovníci rozhlasu větší svobodu a jejich vedení se nedaří obsah kontrolovat a korigovat.¹⁴⁴ Ani francouzská historiografie se o region střední Evropy nezajímá, maximálně o období před druhou světovou válkou.¹⁴⁵

Abych to shrnula, znalost regionu je ve Francii poměrně malá. Pro ilustraci snad postačí citát z poznámky ke hře Král Ubu francouzského dramatika Alfreda Jarryho: „Scéna se odehrává v Polsku, což znamená nikde.“¹⁴⁶

Na zajímavou skutečnost upozorňuje Renata Listíková z katedry francouzského jazyka a literatury Pedagogické fakulty v Praze. Zabývá se představou, která o Čechách vzniká skrze literaturu. Dílo, které podle ní zásadně ovlivnilo tuto představu, je Historie česká, sepsaná v patnáctém století Aeneem Silviem Piccolominim, pozdějším papežem Piem II. Piccolomini představuje ve své knize Čechy jako zemi „vzdálenou, studenou, divokou, v některých zvycích téměř barbarskou.“¹⁴⁷ Během husitských válek je ještě posílena vidina heretické, revoltující země. Povědomí o Čechách je ve francouzské literatuře už od středověku sice málo, ale přítomné. Díky ní se vytváří specifický způsob, jakým Francouzi nahlíží dějiny a kulturu výhodní Evropy, ve kterém se mísí prvky reality s imaginací. Listíková shrnuje přístup k Čechům tak, že i přes zkrácení reálných vzdáleností díky vynálezu železnice, v představě Francouzů se pořád jedná o zemi „vzdálenou, studenou, nedostupnou a mysteriální.“¹⁴⁸

V devatenáctém a dvacátém století se například do vnímání střední Evropy promítají anti-německé nálady.¹⁴⁹ V období před druhou světovou válkou pak Francouzi toto území vidí jako prostor, jehož „hranice je těžké definovat“, kde se rozkládá zóna kontaktu mezi Východem a Západem, „slovanské teritorium.“¹⁵⁰ Popis střední Evropy pomocí vymezení prostoru mezi dvěma mocnostmi je rozšířen i dnes. Antoine Mares říká, že je to region „mezi dvěma“¹⁵¹, Jacques Rupnik hovoří o území „definovaném Ruskem a Německem.“ Na otázku, kdo jsou Středoevropané, odpovídá, že jsou „odsouzeni k bezmoci tváří v tvář velmocem.“¹⁵² Území střední Evropy je tedy pro Francouze těžko definovatelné a jeho vnímání na sebe v průběhu

¹⁴⁴ MARÈS, A. Entretien d'Antoine Marès avec Thomas Schreiber. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin* [online], 2007. [2020-03-20]. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2007-2-page-169.htm#s.169-188>

¹⁴⁵ MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 7.

¹⁴⁶ JARRY, Alfred. *Král Ubu*. Praha: Divadlo Na zábradlí, 1994. s. 10.

¹⁴⁷ LISTÍKOVÁ, Renata. *L'image de la Bohème et des Tchèques dans les lettres Françaises, XVe-XIXe siècles*. Disertační práce. Paris: Atelier national de reproduction des thèses, 2006. s. 460.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 12.

¹⁵⁰ DESSBERG, Frédéric. Description de l'Europe «orientale» par les militaires français dans les confins d'empire avant la Grande Guerre. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 23.

¹⁵¹ MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 7.

¹⁵² RUPNIK, J. *L'Autre Europe: Crise et fin du communisme*. Paris: Odile Jacob, 1990.

dějin váže různé konotace, které často brání vytvoření reálnější představy o tomto území.¹⁵³ Malá znalost regionu přetrvává dodnes, jak ilustruje například tento úryvek z článku *Le Monde*: „tento region úporně odolává jakékoli zeměpisné nebo politické definici.“¹⁵⁴

I v rovině jazykové je vnímání Čech pro Francouze matoucí a navozuje dojem „zvláštnosti, nezřetelnosti, ale i určité malebnosti.“¹⁵⁵ Je to způsobeno dvojznačností výrazu *Bohême*, který může znamenat jak Čech, tak Cikán. Představy, které mají Francouzi o Cikánech tak přecházejí do povědomí o Čechách. Slova Čech a český (tedy *Tchèque*) se začnou používat po vzniku Československé republiky, až do čtyřicátých let je ale možno vyzorovat používání ambivalentního výrazu *Bohême*. Přesto, že se název *Bohême* vztahuje jen k Čechům a stereotypy by se tedy měly vázat jen k jejich obyvatelům, předpokládám, že je lze rozšířit na celé území Československa a že tedy mají vliv na vnímání celého státu. Pokud vůbec Francouzi vnímají ostatní územní celky Československa jako svébytné regiony, zřejmě se představy o nich nebudou příliš lišit od těch spojených s Čechami.

Obecně, jak už jsem zmiňovala, se jedná o region, který je málo známý, jeho zkoumání podněcují jen významné události roků 1918, 1938 - 1939, 1945 - 1948, 1956, 1968 a 1989. Marès tyto roky nazývá „katalyzátory a akcelerátory.“¹⁵⁶

Dlouhodobě malá znalost Čech spojená s malým zájmem o ně způsobila, že některé prvky představ o Čechách, o kterých jsem psala, přetrvaly až do dnešní doby. Pojem o Čechách, tedy i ČSSR tak nabývá určité schematičnosti. Vzhledem k tomu, že region střední Evropy je pro Francouze těžko definovatelný, používají také různé způsoby, jak ho pojmenovat:

Zprvce se jedná o pojmenování jiná Evropa nebo východní Evropa. Tímto označením není střední Evropa zahrnuta do většího celku a není vnímána samostatně. Zároveň se tím zdůrazňuje vidina západní, kulturně vyspělé Evropy proti té východní, zaostalé. Jacques Rupnik obhájí toho vnímání slovy „vždycky je každý z nás něčí východní barbar.“¹⁵⁷

Pojem východní Evropa se v *Le Monde* objevuje pro pojmenování středoevropské oblasti úplně nejčastěji. Odkud pochází označení „východní“, je jasné. Další časté označení, jiná Evropa, má původ v názvu knihy polského spisovatele Czesława Miłosze. Nejen že se pak toto označení

¹⁵³ DESSBERG, Frédéric. Description de l'Europe «orientale» par les militaires français dans les confins d'empire avant la Grande Guerre. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 23.

¹⁵⁴ „...résiste de manière tenace à toute définition politique et géographique.“ In: *Penser à l'autre Europe*. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/14/penser-a-l-autre-europe_4092187_1819218.html

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 459.

¹⁵⁶ MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves, 2015. s. 19.

¹⁵⁷ RUPNIK, J. *Jiná Evropa*. S.l.: Prostor, 1992. s. 31.

objevuje v *Le Monde*, ale rozšíří se i do intelektuálního prostředí, Jacques Rupnik například pojmenuje jednu ze svých knih právě *Jiná Evropa*. Toto označení ale vznikne na základě překladu Miloszova díla, v originále se takto vůbec nejmenuje. Původní, polské jméno knihy, je *Rodzinna Europa*, *Rodná Evropa*. Dalo by se tedy říct, že francouzský překlad, který navozuje pocit vzdálenosti a odlišnosti, jde opačným směrem než název originálu.

Označení *jiná Evropa* se každopádně ujme a nese sebou i určitý úhel pohledu na střední Evropu.

Obměnou pojmenování *jiná Evropa* je ještě *druhá Evropa*. Často se totiž hovoří o východní a západní části Evropy jako o dvou různých Evropách.¹⁵⁸ Po začátku studené války se vědomí tohoto rozdělení přirozeně ještě prohloubí. Zvláště v období do poloviny padesátých let, kdy pro francouzské vnímání mizí individualita jednotlivých zemí a vnímají je jako jednotlivý blok.¹⁵⁹

Často se také můžeme setkat v názvosloví s úplným vyloučením střední Evropy z Evropy jako takové. V tu chvíli je Evropou chápána jen její západní část.¹⁶⁰ Zdá se nám, že Francouzi vnímají východní Evropu jako území, kde se během komunistického období vyvinula mentalita, která není Evropě vlastní. Jeden z nadpisů *Le Monde* tak například naznačuje, že opuštěním komunismu se východní Evropa vrátí opět zpět do Dějin, jako by z nich počátkem komunismu vymizela.¹⁶¹ S blížící se sametovou revolucí, se kterou přichází postupné otevírání se západu, Francouzi pomalu přijímají ČSSR zpět do „své“ Evropy.

Sametová revoluce je moment, kdy si Francouzi sypou popel na hlavu za to, že považovali ČSSR za zaostalou přesto, že je to „opravdová Evropa“.¹⁶² Přes tuto reflexi a jakési znovuzařazení ČSSR do Evropy se i v knize z roku 1990 Jacques Rupnik obává „překážek, které umožní návrat východních zemí do Evropy.“¹⁶³ Také pro tisk je sametová revoluce důležitým impulzem pro znovuoobjevování východní Evropy a pro nový zájem o ni.¹⁶⁴

¹⁵⁸ La visite de M. Janos Kadar à Bruxelles. Quand les deux Europes veulent se reconnaître. *Le Monde* [online]. 1987, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1987/11/15/la-visite-de-m-janos-kadar-a-bruxelles-quand-les-deux-europes-veulent-se-reconnaitre_4075511_1819218.html

¹⁵⁹ KECSKÉS, G. Le développement de l'image de l'Europe centrale et orientale au sein du Quai d'Orsay après 1956. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 359.

¹⁶¹ Pays de l'Est. Sortir du communisme c'est rentrer dans l'Histoire. *Le Monde* [online]. 1987, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/10/13/pays-de-l-est-sortir-du-communisme-c-est-rentre-dans-l-histoire_4132720_1819218.html

¹⁶² BLANCET, Pierre. Tchécoslovaquie: Le vertige de Prague. *Le Nouvel Observateur*. 1988. In: JAMES, B. *Le paradoxe de la Révolution de velours: La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1990*. Paris: Université de Paris VII Saint- Denis: Espace eurasiens Europe centrale et orientale, 1993. Diplomová práce. s. 5.

¹⁶³ RUPNIK, J. *Jiná Evropa*. S.l.: Prostor, 1992. s. 310.

¹⁶⁴ JAMES, B. *Le paradoxe de la Révolution de velours: La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1990*. Paris: Université de Paris VII Saint- Denis: Espace eurasiens Europe centrale et orientale, 1993. Diplomová práce. s. 5.

Pojem střední Evropa se příliš nevyskytuje v odborných pracích, v proslovech státníků ani ve člancích. Převážně se setkáme s výše uvedenými označeními, jiná Evropa, druhá Evropa nebo východní Evropa. Velký vliv na způsob chápání střední Evropy ve Francii má, jak už jsem zmiňovala, Milan Kundera. I díky němu a jeho eseji *Únos Západu*¹⁶⁵ z roku 1983 se Francouzi na východní Evropu začínají dívat jako na region, který leží proti své vůli politicky na východě, ale kulturně je spojen se západem a uchovává jeho původní hodnoty. V diplomové práci na Sorbonně z roku 1993 tak autor mluví o „jiné, unesené Evropě.“¹⁶⁶ V roce 1987 si můžeme přečíst, že „ČSSR, země otevřená světu, jejíž hlavní město je každý rok zaplaveno turisty, nezapomíná na to, že zeměpisně i duchovně patří na Západ.“¹⁶⁷ O rok později se dočteme, že pro střední Evropu není důležité její zeměpisné vymezení, ale „že jde o kulturní dědictví, jehož podstata byla stvořena a sdílena mysliteli a spisovateli jako byl Bernard Bolzano, Edmund Husserl, Tomáš Masaryk, Karel Čapek, Franz Kafka, Max Brod, Franz Werfel a další.“¹⁶⁸

V politické rovině upoutá pozornost ke střední Evropě François Mitterrand se svou Novou východní politikou, o které bude řeč v poslední části práce.

¹⁶⁵ KUNDERA, Milan. *Únos Západu aneb tragédie střední Evropy*. [online]. 1983, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: <https://dl1.cuni.cz/mod/resource/view.php?id=269701>

¹⁶⁶ JAMES, B. *Le paradoxe de la Révolution de velours: La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1920*. Paris: Université de Paris VII Saint- Denis: Espace eurasiatique Europe centrale et orientale, 1993. Diplomová práce. s. 6.

¹⁶⁷ La conscience de la Tchécoslovaquie. *Le Monde* [online]. 1987, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1987/01/08/la-conscience-de-la-tchecoslovaquie_4020179_1819218.html

¹⁶⁸ Penser à l'autre Europe. *Le Monde* [online]. 1988, [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/14/penser-a-l-autre-europe_4092187_1819218.html

7. Jak prosadit svůj vliv v ČSSR?

7.1 Francouzština – důležitý nástroj získávání vlivu

Podle aktuálních výzkumů porovnávajících míru vlivu soft power¹⁶⁹ jednotlivých zemí od roku 2015 se Francie řadí každý rok mezi prvních pět. V loňském roce, v roce 2019, byla dokonce klasifikována jako nejvlivnější země světa.¹⁷⁰ Nemalou zásluhu na tom má propagace francouzské kultury, v rámci níž klade Francie zvláštní zřetel na francouzštinu.

Prosazování vlastního vlivu pomocí soft power má ve Francii svou tradici. Už na konci devatenáctého století je založena L'Aliance française, která se zaměřuje na propagaci francouzské kultury a jazyka. Ve stejné době se také objevuje termín frankofonie, spojující lidi a země, které používají francouzštinu. V průběhu dvacátého století se rozšiřuje seznam organizací, které se věnují péči o jazyk a kulturu své země a snaží se ji šířit do světa. Jsou zřízeny speciální televizní a rozhlasové kanály pro tento účel a prezident Mitterrand svolá v roce 1986 první summit frankofonie.¹⁷¹ Propagace vlastní kultury je tedy pro Francii mocenskou záležitostí. V rámci meziministerských konzultací s ČSSR v osmdesátých letech je kulturní spolupráce jednou z jejích priorit. Nejčastěji se rozhovory týkají francouzského kulturního centra ve Štěpánské ulici v Praze.

Francouzský institut byl založen už v roce 1920. V období své největší slávy v meziválečném období fungoval jako malá univerzita pro několik set studentů. Období po Mnichovské dohodě znamenalo útlum činnosti, krátce po nástupu komunismu byla činnost na výjimky pozastavena až do konce sedmdesátých let. V té době jsou brány institutu otevřeny alespoň pro kurzy francouzštiny pro dospělé.¹⁷²

Během celého období osmdesátých let se francouzští politici snaží vybudovat francouzské kultuře v ČSSR přednostní postavení. Vytrvale tlačí na československé představitele, aby rozšířili funkce kulturního centra, v němž například dlouho nesmí být k dispozici francouzská periodika. Veškerá jeho činnost je pod dohledem místních orgánů, které sice přistoupí na výuku francouzštiny, propagaci kultury se ale snaží bránit. Každý rok se tedy toto téma objeví a Francouzi každý rok konstatují, že jazyk a kultura jsou propagovány nedostatečně.

¹⁶⁹ Soft power- schopnost ovlivnit, případně ovládnout, ne za pomoci vojenské nebo ekonomické síly, ale skrze kulturu.

¹⁷⁰ Výzkum Soft power 30. 2019. [online]. 2019. [cit. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://softpower30.com/>

¹⁷¹ Une histoire de la Francophonie. Organisation internationale de la francophonie. [online]. [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <http://mediatheque.francophonie.org/Une-histoire-de-la-Francophonie.html>

¹⁷² Náš příběh. Institut français de Prague. [online]. [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.ifp.cz/cz/o-nas-1/>

Z francouzského zájmu na kulturní výměně plynou poměrně dobré vztahy v této oblasti, neboť ve většině případů vychází Francie vstříc požadavkům ČSSR.

Přesto, že zájem na šířené francouzské kultury u nás je trvalý, výrazný zlom přichází po Sametové revoluci. Po roce 1989 lze pozorovat vedle pokusů prosadit se v regionu politicky (nebo možná spíše v rámci této snahy), pokus prosadit v ČSSR svou kulturu. V devadesátých letech investuje Francie zásadním způsobem do kulturních center ve východní Evropě na úkor těch v Evropě západní.¹⁷³ U nás je tomto období obnovena činnost Francouzského institutu v plném rozsahu, zároveň vzniká například síť Francouzské aliance nebo výzkumné centrum CEFRES.¹⁷⁴ Tato centra jsou tak pro Francii dalším nástrojem, jak skrze kulturu prosazovat svůj vliv. L. Duvernois se dokonce domnívá, že je možné určit zahraničně politické priority Francie přímo z počtu kulturních center, která zřizuje v různých oblastech světa.¹⁷⁵

¹⁷³ TOMALOVÁ, Eliška. *Kulturní diplomacie: Francouzská zkušenost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2008. s. 46-73.

¹⁷⁴ <https://www.alliancefrancaise.cz/> [online]. [cit. 2020-06-22]. Nebo také in: <https://www.ifp.cz/cz/o-nas-1/> [online]. [cit. 2020-06-22]. Nebo také in: <http://www.cefres.cz/cs/cefres-3> [online]. [cit. 2020-06-22].

¹⁷⁵ TOMALOVÁ, Eliška. *Kulturní diplomacie: Francouzská zkušenost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2008. s. 46-73.

7.2 Nová strategie

Francie se pomalu otevírá zemím východního bloku od poloviny osmdesátých let. Opravdový obrat ale přichází až s druhým zvolením Mitterranda do čela země v roce 1988. Mitterrand hned na počátku svého druhého mandátu vyhlásí Novou východní politiku neboli „La Nouvelle Ostpolitik“ (nebo také „La nouvelle politique à l'Est“)¹⁷⁶.

Termín Ostpolitik je francouzskou politikou přejat. V původním slova smyslu označuje politiku západoněmeckého kancléře Williho Brandta a původně se tedy jedná o nový přístup k východní Evropě a především k NDR ze strany SRN.¹⁷⁷ I v případě Francie se jedná o podobný koncept obnovení vztahů s Východem. Východní Evropa se tak na konci osmdesátých let stává jednou z priorit francouzské zahraniční politiky. Mitterrand prohlásí, že „sblížení rozdělených Evrop je jedna z nejdůležitějších záležitostí konce století.“¹⁷⁸ Počítá se s novým konceptem, v rámci něhož má prezident v nejbližších měsících navštívit většinu zemí Varšavské smlouvy. Cílem je skrze tyto významné návštěvy dosáhnout co nejrychlejšího prohloubení politického dialogu, na který má navázat hlubší ekonomické spolupráce.¹⁷⁹

Tento obrat je pro ČSSR nečekaný. Ještě v únoru 1987, tři měsíce před prezidentskou volbou, nepředpokládá ministerstvo zahraničních věcí, že by po volbách mohly nastat lepší podmínky pro dialog s Francií. Naopak hledí na vývoj se značnou skepsí. I kdyby snad přišla nabídka nějaké státní návštěvy, nemá přílišnou cenu se na ni připravovat kvůli zkušenosti z minulých let, kdy jich většina byla odvolána.¹⁸⁰

Nemůže se mýlit více, neboť jako první země, kam hodlá zamířit francouzský prezident v rámci nové politiky, je zvolena právě ČSSR. To má obrovskou symbolickou hodnotu, protože se jedná o první návštěvu francouzského prezidenta od vzniku republiky u nás. Ministr zahraničních věcí, Roland Dumas, také pokládá důraz na důležitost obnovení vzájemných vztahů. Je to on, kdo předejde Mitterranda a navštíví Prahu v září 1988. Oba státníci se snaží minimalizovat

¹⁷⁶ La fin de la visite de M. Dumas en Tchécoslovaquie. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/20/la-fin-de-la-visite-de-m-dumas-en-tchecoslovaquie-dans-sa-nouvelle-politique-a-l-est-la-france-cherche-un-langage-a-propos-des-droits-de-l-homme_4084163_1819218.html

¹⁷⁷ <https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Ostpolitik/181941>

¹⁷⁸ „Le rapprochement des Europes réparées est l'une des grande affaires de la fin de se siècle.“ (překlad autorka) In: La première visite en Europe centrale du septennat M. Mitterrand à l'épreuve de Prague. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/08/la-premiere-visite-en-europe-centrale-du-septennat-m-mitterrand-a-l-epreuve-de-prague_4116789_1819218.html

¹⁷⁹ La visite de M. Roland en Tchécoslovaquie. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/17/la-visite-de-m-roland-dumas-en-tchecoslovaquie-la-nouvelle-ostpolitik-francaise-au-banc-d-essai_4093578_1819218.html

¹⁸⁰ AMZV, TO-T, Francie 1980–1989, k. 23, Plán práce pro ZÚ Paříž na rok 1988, 3. 2. 1988.

zmínky o sporných tématech, jako jsou lidská práva nebo události Pražského jara a apelují hlavně na hledání společné řeči.¹⁸¹

Zajímavé je, že spolu se snahou navázat se socialistickými zeměmi intenzivnější vztahy, přichází i změna slovníku vzhledem ke středoevropskému regionu. Inspirovaná prezidentem, klade francouzská diplomacie od této chvíle důraz na užívání pojmu střední Evropa pro ČSSR, PLR a MLD.¹⁸² Stále tedy sice přetrvává tendence rozlišovat Východ jako druhou nebo jinou Evropu, střední Evropa je už ale francouzskou zahraniční politikou vydělována jako samostatná zájmová oblast.

Významným milníkem pro vztahy Francie a ČSSR je pak rok 1989. V přechodném období komentuje tyto vztahy Roland jako „ani dobré, ani špatné“,¹⁸³ po vyhlášení Nové východní politiky ale dochází k opravdovému znovuoobjevení ČSSR francouzskou diplomacií.¹⁸⁴

¹⁸¹ La visite du chef de l'Etat en Tchécoslovaquie M. Mitterrand va rencontrer plusieurs responsables de la dissidence. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/09/la-visite-du-chef-de-l-etat-en-tchecoslovaquie-m-mitterrand-va-rencontrer-plusieurs-responsables-de-la-dissidence_4116861_1819218.html Nebo také in: La visite de M. Roland Dumas en Tchécoslovaquie. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/18/la-visite-de-m-roland-dumas-en-tchecoslovaquie_4083485_1819218.html

¹⁸² SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 208.

¹⁸³ Tamtéž. s. 187.

¹⁸⁴ Tamtéž. s. 193.

7.3 Sbližení

Nový plán sblížení s východními zeměmi ve velké míře spoléhá na účinek prezidentských návštěv, které mají nahradit dekády utlumených vztahů. S návštěvami je tedy spojená snaha o navázání diplomatických vztahů. Francie používá i další prostředky s cílem prohloubit kontakty; pořádá například stáže pro místní „cadres“ a posílá do jednotlivých zemí své odborníky.¹⁸⁵ V ČSSR se pak vyplatí sázka na matiné s disidenty během prezidentské návštěvy, které zůstane v paměti místních a vytváří pro Francii dobrou výchozí pozici pro období po pádu režimu.¹⁸⁶

Přesto, že v rámci Nové východní politiky přikládá Mitterrand východní Evropě přední místo ve svých zahraničně-politických plánech, nakonec vykrystalizují tři jiné nejzásadnější priority. První z nich je řešení situace kolem možného sjednocení Německa, druhým pak postupný rozpad sovětského bloku, ohrožení samotného svazu a s tím spojená snaha o podporu Gorbačova.¹⁸⁷

Za třetí se jedná o Mitterrandovu ideu sjednocení Evropy.¹⁸⁸ Jeho cílem je jednak nějak situaci v Evropě stabilizovat, zároveň také směřovat Francii k vedoucímu postavení v rámci nového uspořádání.¹⁸⁹ Postupně získává podobu myšlenka na zřízení evropské Konfederace, která by nabízela zemím východní Evropy jakousi přípravu na vstup do Evropské Unie.¹⁹⁰ Mitterrand tedy chce, aby v devadesátých letech vznikla instituce, která by sjednocovala všechny země evropského kontinentu, a garantovala mír, bezpečí a volnou výměnu zboží.¹⁹¹

V tomto novém zřízení dostává důležitou úlohu znovuoobnovené Československo. Prezident Havel, který je známý ve světě, se má stát Mitterrandovým spojencem ve snaze získat pro projekt ostatní země východní Evropy.¹⁹² Když Havel v březnu 1998 navštíví Paříž, francouzský prezident se mu svěří, že vidí pro Československo výjimečné povolání. Po boku Francie se může stát zeměpisnou i duchovní křižovatkou nové Evropy.¹⁹³

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 212.

¹⁸⁶ RUPNIK, J. La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du Centre-Est. In: La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du Centre-Est In: *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 195.

¹⁸⁷ Tamtéž. s. 190 – 191.

¹⁸⁸ Tamtéž. s. 190 – 191.

¹⁸⁹ Le chef de l'Etat et les relations entre les deux Europes. La " maison commune " mitterrandienne. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/11/le-chef-de-l-etat-et-les-relations-entre-les-deux-europes-la-maison-commune-mitterrandienne_4117582_1819218.html

¹⁹⁰ MARÈS, Antoine. Diplomates français en Europe médiane. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007, s. 404.

¹⁹¹ RUPNIK, J. La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du Centre-Est. In: La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du Centre-Est In: *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 200.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 211.

Mitterrandův postup v duchu východní politiky je nejprve ve Francii hodnocen jako úspěch. Od počátku se ale objevují také kritiky a komplikace:

Jak už jsem psala, zavedení Nové východní politiky znamená náhlý obrat v zahraniční politice Francie. Jde hlavně o to, že snaha obnovit vztahy přichází příliš pozdě. Je to totiž až v tuto chvíli, kdy si Mitterrand uvědomí, že ve východní Evropě se nachází nejen potenciální spojenci, ale také konkurence.¹⁹⁴ Už v době vyhlášení nové politiky na to upozorňuje ministr Dumas. Ten si je vědom za prvé toho, že Francie musí získat novou důvěru socialistických zemí, což nebude jednoduché. Za druhé si uvědomuje, že Francie příliš dlouho spoléhala na historické vazby, které ji s některými zeměmi pojily před druhou světovou válkou. Na to konto byly zanedbány ekonomické vztahy a v ekonomické oblasti se pak na Východě realizovaly na úkor Francie jiné země, hlavně Západní Německo.¹⁹⁵

V Československu se opravdu po roce 1989 daleko lépe než Francie prosadí Německo. Francie například vnímá jako velký neúspěch prohru Renaulta v boji o koupi Škodovky. Získá ji německý Volskwagen.¹⁹⁶

Kromě toho, že impulz pro větší zájem o východní země přišel pozdě, v počátcích Nové východní politiky se objeví ještě jeden krok, který je často vytýkán Françoisi Mitterrandovi. Jedná se o volbu ČSSR jako první ze socialistických zemí, určenou pro prezidentkou návštěvu. Na Mitterranda se snese poměrně ostrá kritika za to, že nenavštívil prvně země, které jsou reformně laděné, především Polsko nebo Maďarsko.¹⁹⁷ ČSSR je naopak vůči reformám odmítavé a Francouzi nechápou, co by tu Mitterrand mohl získat. Další variantou by bylo vybrat si zemi, která je pro Francii nejvíce ekonomicky atraktivní. Ani to ČSSR není.¹⁹⁸ Mitterrand na tyto námitky reaguje odmítavě. V jednom z rozhovorů odpoví, že „odmítá respektovat jiné zákazy než ty, které si udělí on sám ohledně toho, do kterých zemí smí nebo nesmí jezdit.“¹⁹⁹

¹⁹⁴ Tamtéž. s. 192.

¹⁹⁵ La visite de M. Roland Dumas en Tchécoslovaquie. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/09/18/la-visite-de-m-roland-dumas-en-tchecoslovaquie_4083485_1819218.html

¹⁹⁶ MARÈS, Antoine. Diplomates français en Europe médiane. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007. s. 404.

¹⁹⁷ RUPNIK, J. La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du Centre-Est. In: *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 192. Nebo také in: La première visite en Europe centrale du septennat M. Mitterrand à l'épreuve de Prague. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/08/la-premiere-visite-en-europe-centrale-du-septennat-m-mitterrand-a-l-epreuve-de-prague_4116789_1819218.html

¹⁹⁸ La première visite en Europe centrale du septennat M. Mitterrand à l'épreuve de Prague. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/08/la-premiere-visite-en-europe-centrale-du-septennat-m-mitterrand-a-l-epreuve-de-prague_4116789_1819218.html

¹⁹⁹ „Je refuse d'admettre d'autres interdits que ceux que je me fixe à moi-même de me rendre dans un pays ou dans un autre.“ (příklad autorka). In: Le chef de l'Etat et les relations entre les deux Europes La " maison commune " mitterrandienne. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/12/11/le-chef-de-l-etat-et-les-relations-entre-les-deux-europes-la-maison-commune-mitterrandienne_4117582_1819218.html

Také koncept samotných prezidentských návštěv jako způsobu, jak zachránit dlouho utlumené vztahy, není zcela přijat. Jeden ze článků *Le Monde* označí tuto představu za „typicky francouzskou iluzi, že magická prezidentská návštěva může všechno napravit.“²⁰⁰

Pravdou je, že opravdu nenapraví. Alespoň podle svědectví diplomatů, kteří absolvovali misi v Československu v prvních letech po pádu komunismu. Podle nich nezbývalo v roce 1990 z česko-francouzských vztahů skoro nic a bylo potřeba všechno od základu znovu vybudovat. Jediná oblast, kde se podařilo dosáhnout poměrně rychlých úspěchů, bylo na poli kultury.

V ekonomické oblasti, je, jak už jsem psala, na začátku devadesátých let velká rivalita se západním Německem, hlavně ve snaze získat co nejvíc během privatizace. Ani na úrovni osobních vztahů mezi velvyslanci a československými politiky nebyla vždy situace ideální. Benoît d'Aboville, francouzský velvyslanec v Československu, vnímal jako hlavní figury československé politické scény Václava Havla a Václava Klause. Klause ale vnímal jako protievropsky naladěného, což podle něj ztěžovalo komunikaci. Václav Havel byl podle něj sice výjimečnou osobností, ale ne opravdovým politikem. Havel je viděn spíše než jako politik jako spisovatel a intelektuál nebo třeba také ekolog.²⁰¹

Ve všech oblastech se ale ze strany Francie projeví zásadní neznalost poměrů. Největším problémem je chybějící jasná strategie pro tento region. Jediné směrnice pro jednání diplomatů jsou, že se mají snažit nenechat se vyšachovat Německem a na druhé straně udržet dobré vztahy s Moskvou.²⁰²

Snaha udržet si dobré vztahy s Ruskem, hraje roli i v neúspěchu Mitterrandovy koncepce evropské Konfederace a v jeho postoji ke znovusjednocení Německa.

Co se týče Konfederace, Václav Havel je nejprve Mitterrandovým návrhem nadšen. V září 1990 na návštěvě v Praze Mitterrand iniciuje setkání budoucích členů Konfederace, které se uskuteční příští rok v červnu. Na této schůzce teprve Mitterrand odhalí svůj záměr začlenit do uskupení i Rusko. To je samozřejmě pro země východní Evropy nepřijatelné. Ty naopak stojí o začlenění USA a to se stane jablkem sváru mezi nimi a Francií.

²⁰⁰ La relance des relations entre la France et l'Europe centrale. *Le Monde*. [online]. 1988, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1988/11/09/la-relance-des-relations-entre-la-france-et-l-europe-socialiste-nous-ne-devons-pas-craindre-de-repeter-notre-attachement-aux-droits-de-l-homme-declare-m-dumas_4126025_1819218.html

²⁰¹ MARÈS, Antoine. Diplomates français en Europe médiane. In: DESSBERG, F., MARÈS, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2007. s. 404- 415.

²⁰² Tamtéž. Nebo také in: SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 248.

Představitelé střední Evropy vnímají navíc Konfederaci jako projekt, který je nijak neposune ve snaze integrovat se, celá koncepce tak nakonec vyšumí do ztracena a zůstanou po ní jen pošramocené vztahy mezi Havlem a Mitterrandem. Havel totiž ztratí ve francouzského prezidenta důvěru a navíc nabyde dojmu, že se Mitterrand snaží zbrzdit vstup Československa do NATO.²⁰³

Snaha Francie o udržení dobrých vztahů s Moskvou se projevuje i v otázce sjednocení Německa. François Mitterrand se k němu totiž staví spíše odmítavě, čímž ve Francii zpětně budí dojem, že se správně neorientoval v situaci rozpadajícího se východního bloku.

Mitterrandovi je obecně vytýkáno, že příliš neodhadl dění kolem blížícího se pádu nadvlády SSSR nad východní Evropou. Jak už jsem psala v první kapitole o vztazích Francie a Československa, důležitou roli hraje fakt, že si François Mitterrand oblíbí Michaila Gorbačova. Francie tedy nejen, že se snaží udržet do poslední chvíle dobré vztahy se Sovětským svazem, Mitterrand také do poslední chvíle věří ve schopnost Gorbačova situaci zvládnout. Na poslední chvíli tedy ještě podepíše v NDR pět bilaterálních smluv, které komentuje slovy: „NDR a Francie mají před sebou ještě mnoho, co společně udělají.“²⁰⁴ Což samozřejmě nepřispěje k jeho dobré pověsti ve Spolkové republice. Po pádu Berlínské zdi se vyjádří, že „Gorbačov nikdy nedopustí, aby to zašlo ještě dál. A pokud ano, bude nahrazen nějakým zastáncem tvrdé linie.“²⁰⁵

Období roku 1989 a 1990 jsou prostě vyplněny několika omyly, které nezlepšují Mitterrandovu pozici v mezinárodním prostoru.

Jedním z důvodů jeho omylů je tedy skutečnost, že Mitterrand částečně věří ve schopnost Gorbačova udržet kontrolu, částečně si také zachování stávajícího stavu přeje. SSSR je pro něj totiž ideální protiváhou vlivu západního Německa nebo USA v Evropě. Zároveň se u Mitterranda projevuje obava, že stávající systém bude po pádu Moskvy nahrazen chaosem. Snaží se tedy stále zachovat poválečné výsady čtyř velmocí nad Berlínem.²⁰⁶

²⁰³ RUPNIK, J. La France de Mitterrand et les pays de l'Europe du Centre-Est. In: COHEN, Samy. *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 200 – 2001. Nebo také in: SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 216.

²⁰⁴ La République démocratique de l'Allemagne et la France, nous avons encore beaucoup à faire ensemble.“ (překlad autorka). In: SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: L'Harmattan, 2000. s. 205.

²⁰⁵ „Jamais Gorbatchev n'acceptera d'aller plus loin. Ou alors, il sera remplacé par un dur.“ (překlad autorka). In: Tamtéž. s. 200.

²⁰⁶ VERNET, D. Mitterrand, l'URSS et la Russie. In: COHEN, Samy. *Mitterrand et la sortie de la Guerre froide*. Paris: Presses universitaires de France, 1998. s. 37–46.

Na jeho obranu snad říci, že ve Francii zřejmě jen málokdo předpokládal pád Sovětského svazu, vžitá byla také představa pevných, nerozbitných komunistických systémů na východě Evropy.²⁰⁷

Jak už jsem psala, v postupu Francie v Československu se toto projeví absencí jakéhokoli pevného nasměrování diplomacie, čímž Francie samozřejmě ztrácí.

²⁰⁷ La désintégration des régimes en Europe de l'Est Elections libres en RDA; remplacement du premier ministre tchécoslovaque remise en cause du " rôle dirigeant " du PC en Lituanie et en Estonie La forteresse des appareils. *Le Monde*. [online]. 1989, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/12/09/la-desintegration-des-regimes-en-europe-de-l-est-elections-libres-en-rda-remplacement-du-premier-ministre-tchecoslovaque-remise-en-cause-du-role-dirigeant-du-pc-en-lituanie-et-en-e-4166038_1819218.html

8. Závěr

V průběhu osmdesátých let se vytvářel a proměňoval obraz ČSSR, který se projevoval ve stylu, jakým o této zemi psal *Le Monde* s dalšími velkými francouzskými periodiky, jak k ní přistupovali politici a jak o ní psali a píšou francouzští historikové.

Vliv na vznik představy o ČSSR měl zaprvé způsob získávání informací. V osmdesátých letech nebyl region střední Evropy z tohoto hlediska příliš atraktivní, a samotné získávání informací bylo obtížné. Svou roli tedy v tomto procesu hrají zaprvé individuální iniciativy francouzských novinářů, a zadruhé zástupci z řad disentu a emigrace.

Některé osobnosti jsou obzvláště spjaté s pověstí ČSSR. Jedná se o Milana Kunderu, jehož dílo je ve Francii známé a jehož koncept Unesené Evropy je ve Francii rozšířený. Dále je to například Alexandr Dubček jako představitel Pražského jara a konečně Václav Havel, který se stává symbolem svobodného Československa.

Během osmdesátých let se také objevuje několik témat, skrze která je na ČSSR nahlíženo. Porušování lidských práv, utlačování církve nebo nezáměr o ekologickou otázku vrhá špatné světlo na představitele státu. Je to ale třeba i téma ochrany životního prostředí. Na katastrofální stav z hlediska ochrany životního prostředí upozorňují články *Le Monde* zhruba od poloviny osmdesátých let. Některé popisují krajinu v ČSSR téměř apokalypticky.²⁰⁸ Na druhou stranu ale přitahují pozornost k disentu, občanskému odporu a všem, které režim perzekvuje.

Co se týče událostí, které měly vliv na vnímání ČSSR, jedná se o rok 1968 a poté o založení Charty 77. Charta 77 a její vznik je téma, které se neustále vrací v člancích *Le Monde*, které také přitahuje pozornost k disentu a stimuluje aktivitu spolků vytvořených emigrací. Ještě zásadnější místo má rok 1968. Pražské jaro je to, co „zachraňuje“ pověst obyvatel ČSSR během celé normalizace, osobnosti spojené s Pražským jarem získají ve Francii velkou úctu a pozornost. Téma roku 1968 má zásadní význam až do pádu komunistického režimu u nás. Potlačení Pražského jara, které je úzce spojeno s potlačením lidských práv, francouzskou společností také rezonuje. Téma Pražského jara se s novou intenzitou vrací později, během

²⁰⁸ Článek „V Československu vypukl masakr“. : „Přízračná krajina, zoufale zbavená života, připomínající spíše apokalyptickou kulisu ze science-fiction než les hodný toho jména. Tak daleko, kam až lze dohlédnout, jen kostry stromů, stažené z kůže a zbavené listů.“ (překlad autorka). „Des paysages fantomatiques, désespérément vides de vie, ressemblant plus à un décor apocalyptique de science-fiction qu'à une forêt digne de ce nom : aussi loin que le regard puisse porter, ce ne sont que troncs squelettiques dépouillés de leurs feuilles et de leur écorce.“ In: Le massacre a commencé en Tchécoslovaquie. *Le Monde*. [online]. 1985, [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/archives/article/1985/02/25/le-massacre-a-commence-en-tchecoslovaquie_2749505_1819218.html

událostí Sametové revoluce. Obě události se objevují jako důležité téma projevů státníků, jsou zdrojem konfliktů a zároveň mají velký vliv na změnu veřejné mínění ve Francii.

Po srpnu 1968 ve Francii viditelně klesá popularita Sovětského svazu²⁰⁹ a s ním se proměňuje i vnímání ČSSR. Tisk i většina obyvatel se staví na stranu reformátorů, někteří zde mohou vidět i spojitost s nepokoji v samotné Francii. Téma událostí roku 1968 se táhne jako červená niť dalším vývojem a je zásadní pro pochopení přístupu francouzských státníků, veřejnosti a pro vytváření obrazu československých událostí zejména roku 1989.

Dá se tedy říct, že rok 1968 je jeden z klíčových momentů pro chápání ČSSR v osmdesátých letech.

Z dlouhodobého hlediska se do obrazu ČSSR promítají různé stereotypy spojené s ní i s celou střední Evropou. Celý region pak může být vnímán jako vzdálený a stále ještě trochu barbarský...

Pokusíme-li se teď poskládat celý obraz dohromady, můžeme říci tolik:

Témata, která jsou v očích Francouzů spojená s ČSSR, vytváří většinou negativní obraz jejích představitelů. Ať už je to z důvodu vzpomínky na rok 1968, z důvodu potlačování lidských práv, polických afér atd. Naopak protestní hnutí, především dissent, má ve francouzské společnosti podporu. Vliv událostí roku 1968 a 1977 je posílen také tím, že právě jen minimum československých událostí má ve Francii větší ohlas.

Protože většina Francouzů nemá přehled o dění v ČSSR, vnímá ji poněkud schematicky. Buď skrze důležité události nebo osobnosti s ní spojené. K tomu se přidává vnímání země jako vzdálené a zaostalé. Tento pocit je ještě posílen rozdělením Evropy na bloky a těžkou dostupností ČSSR pro běžné Francouze. Fakt, že vlastně celý koncept vnímání našeho regionu jako „střední Evropy“ se prosazuje jen pomalu, způsobuje přičlenění ČSSR na Východ a tedy ještě větší pocitové oddálení od Západu.

Z tohoto hlediska je konec osmdesátých let opravdu znovuoobjevením zapomenuté země. Není to proces krátkodobý, který by se odehrál po Sametové revoluci. V rovině politické můžeme pozorovat nejprve obnovení zájmu o východní Evropu v polovině osmdesátých let, především s nástupem Michaila Gorbačova. Nový impulz pak tato tendence dostává s vyhlášením Nové východní politiky. V tuto chvíli se začne i v tisku více hovořit o této části Evropy, objevují se také první články o tom, že ČSSR je vlastně zemí „evropskou“. Spolu se zájmem prezidenta

²⁰⁹ VAÏSSE, M. *La puissance ou l'influence?: La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009. s. 243 – 245.

Miterranda o naši zem se ale zároveň objeví kritika jeho postupu. Ne každý souhlasí s tím, aby se právě ČSSR stala první zemí, kterou prezident navštíví a nevěří tomu, že se vzájemné vztahy podaří rychle vzkřísit.

Polistopadové Československo je každopádně zemí vnímanou velmi pozitivně, v čele se symbolickým Václavem Havlem. Zejména díky podpoře disentu má Francie u nás výhodnou pozici pro navázání a znovuoobnovení vztahů. Z tohoto hlediska má tedy Francie u nás dobrou výchozí pozici. V této chvíli se ale ukáže, že přes „znovuobjevení“ ČSSR v rovině politické nebo i z hlediska zájmu tisku, některé zásadní sektory zůstaly zapomenuty.

Jedná se především o ekonomickou oblast, které se nedostalo větší pozornosti. Už v počátcích Nové východní politiky, v roce 1988, upozorňuje premiér Dumas na to, do jaké míry se v této oblasti prosadilo západní Německo a to i přes to, že o dva roky dříve byla uzavřena smlouva o hospodářské, průmyslové a technické spolupráci. Až v devadesátém roce se Francie více zaměří na podporu investic.

I v samotné politické oblasti se projeví důsledky předchozího nezájmu o ČSSR. Ukazuje se malá znalost všemožného rázu. To je příklad nevydařeného projektu Konfederace, který z velké části ztroskotá na snaze Francie prosadit jako jednoho ze členů Rusko. To je k zemím, které se zrovna v tento okamžik snaží na Rusko vázat co nejméně, poměrně nepromyšlený krok. O neznalosti místního prostředí svědčí i velvyslanci, kteří byli do Československa posláni.

Můžeme tedy říct, že od konce osmdesátých let dochází zvolna ke znovuoobjevování ČSSR ze strany politiků i tisku, a že se tendence brát na vědomí střední Evropu jako svébytný region a ne jenom jako součást Evropy východní.

Otázkou stále zůstává, jestli toto znovuoobjevení přišlo včas a jak se nezájem o některé důležité oblasti projevil v devadesátých letech. Co se týče francouzských historiků a novinářů, z jejichž publikací jsem v této práci čerpala, ti se většinou na postup Francie u nás dívají jako na neúspěch pramenící z toho, že pro region střední Evropy neexistovala dlouhodobá strategie. Podle nich tedy sice pro angažmá ve střední Evropě bylo dost peněz, schopných diplomatů i firem, které by se tu chtěly prosadit, ale ze strany vedoucích pozic nebyl příliš jasný směr, kterým se vydat a jakým způsobem tu prosadit své zájmy.

9. Bibliografie

9.1 Prameny

9.1.1 Archivní prameny

- Archiv ministerstva zahraničních věcí ČR, fond Politické zprávy 1980 – 1989 (TO-T 1980 – 1989), Francie.

9.1.2 Periodika

- Le Figaro. Dostupné z: <https://www.lefigaro.fr/>
- Le Monde. Dostupné z: <https://www.lemonde.fr/recherche/>

9.1.3 Elektronické zdroje

- Český rozhlas. <https://www.irozhlas.cz/>
- Stránky Alliance français. <https://www.alliancefrancaise.cz/>
- Stránky francouzského institutu v Praze. <https://www.ifp.cz/cz/o-nas-1/>
- Stránky Organisation international de la francophonie.
<http://mediatheque.francophonie.org/Une-histoire-de-la-Francophonie.html>
- Výkladový slovník Larousse.
<https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Ostpolitik/181941>
- Výzkum Soft power 30. 2019. [online]. Dostupné z: <https://softpower30.com/>

9.1.4 Dobové publikace

- JARRY, Alfred. Král Ubu. Praha: Divadlo Na zábradlí, 1994.
- KUNDERA, Milan. Únos Západu aneb tragédie střední Evropy. 1993, [online]. Dostupné z: <https://dl1.cuni.cz/mod/resource/view.php?id=269701>

9.2 Literatura

9.2.1 Vydané publikace

- ALBERT, P. *La presse française*. Paris: la documentation française, 1998.
- BELLANGER, C., & Guiral, P., & Terrou, F. *Histoire générale de la presse française. 5, de 1958 à nos jours*. Paris: Presses universitaires de France, 1976.
- BERSTEIN, Serge. MILZA, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle - Tome 5, De 1974 à nos jours*. Bruxelles: Perrin, 2006.
- COHEN, S., eds. *Mitterrand et la sortie de la guerre froide*. Paris: Presse universitaire de France, 1998.

- COPUL, J. Y., eds. Les médias. Cahiers français. *La documentation française*. 1994.
- DESSBERG, F., & Marès, A., eds. *Militaires et diplomates français face à l'Europe médiane. Entre méditations et constructions des savoirs*. Paris: Eur'Orbem Éditions, 2017.
- DUCREUX, M. E. & Marès, A., eds. *Enjeux de l'histoire en Europe centrale*. Paris: L'Harmattan, 2002.
- EVENO, P. *L'argent de la presse française des années 1820 à nos jours*. Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques, 2003.
- GAUNT, P. *Image and constraint: Factors affecting foreign news selection in regional newspapers in France, Britain and the United States*. (Disertační práce). Bloomington: School of Journalism Indiana University, 1984.
- JAMES, B. *Le paradoxe de la révolution de velours. La couverture de l'actualité tchécoslovaque par la presse française entre l'été 1988 et l'été 1990*. (Disertační práce). Paris: Université de Paris VIII Saint-Denis, 1993.
- MARÈS, A. *Histoire des Tchèques et des Slovaques*. Paris: Perrin, 2005.
- MARÈS, A., ed. *Histoire et pouvoir en Europe médiane*. Paris: L'Harmattan, 1996.
- MARÈS, A., ed. *La France et L'Europe centrale, médiateurs et médiations*. Paris: Institut d'études slaves. 2015.
- NIBLETT, R., & WALLACE, W., eds. *Rethinking European order: West European responses, 1989 – 1997*. Houndmills : Palgrave. 2001.
- PETRUF, P. *Československá zahraničná politika 1945 – 1992, vybrané události a fakty v dátumoch*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007.
- RUPNIK, Jacques. *L'Autre Europe: Crise et fin du communisme*. Paris: Odile Jacob, 1990.
- RUPNIK, Jacques. *Jiná Evropa*. Praha: Prostor, 1990.
- SAID, E. W. *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka, 2008.
- SCHREIBER, T. *Les actions de la France à l'Est ou Les absences de Marianne*. Paris: Harmattan, 2000.

- SLAVÍKOVÁ, J. *Vznik, vývoj, současný obraz francouzského deníku Le Monde*. (Bakalářská práce). Praha: Fakulta žurnalistiky Univerzity Karlovy, 1986.
- TOMALOVÁ, E. *Kulturní diplomacie: francouzská zkušenost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008.
- VAISE, M. *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard, 2009.
- ZBOŘIL, František. *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges, 2010.

9.2.2 Články, časopisecké studie a závěrečné práce

- FREJTICHOVÁ, D. *Reakce na sovětskou okupaci Československa ve francouzském tisku*. (Bakalářská práce). [online]. 2012. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/74326>
- GUTMANN, Benjamin. *Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989*. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin*. [online]. 2011. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2011-1-page-49.htm>
- JANYŠKA, Petr. *Bez Francie by Milan Kundera nebyl, kým je*. *Český rozhlas* [online]. 2019. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/milan-kundera-francie-spisovatel_1912070629_hag
- KALČÁKOVÁ, A. *Geografie zpravodajství*. *Medkult*. [online]. 2015. Dostupné z: http://medkult.upmedia.cz/Keywords/zpravodajska-geografie/?fbclid=IwAR2CBb2f56jwR0Pj_s6uYvP7WOyGf173OI19VVzx pNXgPo0PbOZOUBhzWnI
- MARÈS, A. *Entretien d'Antoine Marès avec Thomas Schreiber*. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin*. [online]. 2007. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2007-2-page-169.htm#>
- SATKEOVÁ, I. *Situace ve francouzském tisku po 2. světové válce*. (Bakalářská práce). [online]. 2009. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8001096072>

- STROPNICKÝ, M. *Počátky Pražského jara ve francouzském tisku*. (Bakalářská práce). [online]. 2007. Dostupné z:
<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8000930723>
- ŠIKLOVÁ, Jiřina. Za Amber Bousoglou. *Listy*. 2004 [online]. Dostupné z:
<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=041&clanek=010424>
- Únos střední Evropy. *Archiv České televize* [online]. 2015. Dostupné z:
<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1508592-unos-stredni-evropy>